

ACTA

SZERZŐDÉSÁTRUHÁZÁS A NÉMET JOGBAN*

GÁRDOS Péter
egyetemi adjunktus (ELTE ÁJK)

1. Bevezetés

Szerződési pozíciók átruházására a gazdasági élet számos területén kerül sor. A jogintézmény üzleti jelentősége kapcsán hivatkozhatunk arra, hogy a hiteljogviszonyok esetén milyen fontos annak a biztosítása, hogy jellemzően a hitelező, de akár az adós is kiléphessen a jogviszonyból anélkül, hogy az a létrejött szerződés tartalmában az alanyváltozáson túl további módosulást eredményezne. Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy a szerződésátruházás csupán az üzleti életben fontos. Számos hétköznapi jogviszony esetén lényeges, hogy az egyik szerződő fél a jogviszony tartalmának érintetlenül hagyása mellett átruházhassa a szerződési pozícióját. Ezen jogviszonyokra példaként említhetjük a bérleti szerződéseket,¹ az utazási szerződéseket² vagy akár az újságelőfizetéseket.

Bár az európai jogrendszer jelentősen eltérő fejlődési útvonalat jártak be a követelések, a jogok, a tartozások és a szerződési pozíciók átruházhatóságával kapcsolatban, mára minden modern jogrendszer elfogad két alapvetést: a követelések szabadon átruházhatóak, ellenben a kötelezettségek átruházása nem lehetséges a jogosult közreműködése nélkül.

A Ptk. kodifikációja során viták zajlottak a követelések átruházásának módja, valamint annak kapcsán, hogy a tartozásátvállalás két- vagy háromoldalú szerződés-e.

* A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ A bérleti jogviszonyok két szempontból is példaként szolgálhatnak. Egyrészt a Ptk. és a BGB is törvényi szerződésátruházásként szabályozza azt az esetet, amikor a bérbeadó tulajdonos átruházza a bérelt dolog tulajdonjogát. Ilyenkor a bérleti szerződésben a törvény erejénél fogva következik be alanyváltozás a bérbeadói oldalon [Ptk. 6:340. § (2) bek., BGB 566. § (1) bek.]. Másrészt viszont szerződési pozíció átruházhatósága szükséges ahhoz, hogy a bérlő a bérlői pozícióját átruházza egy új bérlőre.

² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2302 irányelve (2015. november 25.) az utazási csomagokról és az utazási szolgáltatásnyújtásokról, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, továbbá a 90/314/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről 9. cikk.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) által újonnan bevezetett szerződésátruházással kapcsolatban azonban jelentősebb vita csupán abban a kérdésben alakult ki, hogy a szerződésátruházás novációnak minősül-e, azaz az átruházás az eredeti kötelelem megszűnését és egy új kötelelem létrejöttét eredményezi-e.³ A Ptk. azon megoldása, hogy a szerződésátruházás „*sui generis* háromoldalú szerződés [...] eredményeképp a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél szerződési pozíciójába lép be”,⁴ visszhang nélkül maradt.

A Ptk. hatálybalépését követően rendkívül gyorsan kiderült, hogy a Ptk. rendelkezése és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (a továbbiakban: Ptké.) e szabályhoz kapcsolódó átmeneti szabálya számos kérdést vet fel. A szabályozási hiányosságokra az Alkotmánybíróság is rámutatott, megállapítva, hogy az Országgyűlés elmulasztott egyes kérdéseket szabályozni.⁵ Az Országgyűlés a mulasztást nem orvosolta, a Kúria pedig egymásnak ellentmondó ítéleteket tett közzé a szerződésátruházás témájában.⁶

A jelen tanulmány tárgya nem a hazai szabályozás vizsgálata. Annak érdekében, hogy a Ptk., a Ptké. és az Alkotmánybíróság határozata alapján kialakult helyzetet megfelelően értékeljük, és elkerüljük azt a veszélyt, hogy kapkodva módosítjuk a szerződésátruházás Ptk.-beli szabályait, az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a német jog – amely az engedményezés és a tartozásátvállalás kapcsán több kérdésben is inspirációként szolgált a magyar jogalkotó számára – hogyan kezeli a szerződésátruházást. A tanulmány fókuszában nem a német jog szerződésátruházásra vonatkozó részletszabályai, hanem a német jog szerződésátruházással kapcsolatos főbb dogmatikai meglátásai állnak.

A német jogirodalom nem foglalkozik kiemelten a szerződésátruházás kérdésével. A korábbi jogirodalomban Demelius⁷ és Pieper,⁸ míg az elmúlt évtizedek jogirodalmában

³ Csupán példaként a novatio jogirodalmából: „Novatio alatt értjük egy fennálló kötelelemnek megszüntetését azáltal, hogy annak tartalmát a felek új kötelelem tárgyává teszik azzal a szándékkal, hogy a régít felváltsa.” Ld. MARTON Géza: *A római magánjog elemeinek tankönyve. Intitúciók*. Debrecen, Mélius, ³1943. 26.

⁴ T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. <https://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf> 606.

⁵ 22/2018. (XI. 20.) AB határozat.

⁶ Ld. ehhez GÁRDOS Péter: *Gondolatok a szerződésátruházásról az Alkotmánybíróság határozata nyomán. Magyar Jog*, 2021/7–8.

⁷ Heinrich DEMELIUS: *Vertragsübernahme. Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts*, Band 72 (1922).

⁸ Helmut PIEPER: *Vertragsübernahme und Vertragsbeitritt – Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom Vertragsverhältnis*. Köln–Berlin, Grote, 1963.

Dörner,⁹ Nörr,¹⁰ Klimke¹¹ és Lieder¹² foglalkozott behatóan a szerződésátruházás egyes kérdéseivel.

2. A szerződésátruházás kialakulása a német jogban

2.1. Követelések és jogok átruházása

Amíg a dolgok fizikai megjelenéséből adódóan az átruházás magától értetődően merül fel, jogok, követelések, tartozások és szerződési pozíciók esetén nem ez a helyzet.¹³ Magas szintű absztrakciós képesség szükséges ahhoz, hogy elképzeljük, hogy ezekben a vagyontárgyakban anélkül menjen végbe alanycsere, hogy a vagyontárgyak tartalma megváltozna.¹⁴ Nem véletlen, hogy az átruházhatóság elismerése hosszú jogfejlődés eredménye. Az alábbiakban csupán ennek főbb állomásaira mutatunk rá.¹⁵

Máig vitatott, hogy a római jog ismerte-e a mai értelemben vett, anyagi jogi jogutódlást eredményező engedményezést.¹⁶ Az azonban nem vitatott, hogy az archaikus korban a római jog felfogása szerint a követelések forgalomképtelenek voltak, mivel a követelést nem tekintették a jogosult személyétől elválaszthatónak.¹⁷ A követelések forgalomképessége iránti igényt a római jog perjogi eszközökkel kívánta kielégíteni.¹⁸

A római jog recepcióját megelőző német jogforrások meglehetősen szűkösek, ezért egymásnak ellentmondó irányzatok alakultak ki az engedményezés megengedhetőségének kérdésében.¹⁹ Az uralkodónak tekinthető álláspont szerint a német jog nem is-

⁹ Heinrich DÖRNER: *Dynamische Relativität. Der Übergang vertraglicher Rechte und Pflichten*. München, Beck, 1985.

¹⁰ Knut Wolfgang NÖRR – Robert SCHEYHING – Wolfgang PÖGGELER: *Sukzessionen. Forderungszession, Vertragsübernahme, Schuldübernahme*. Tübingen, Mohr, ²1999.

¹¹ Dominik KLIMKE: *Die Vertragsübernahme*. Tübingen, Mohr, 2010.

¹² Jan LIEDER: *Die rechtsgeschäftliche Sukzession. Eine methodenpluralistische Grundlagenuntersuchung zum deutschen Zivilrecht und Zivilprozessrecht sowie zum Internationalen und Europäischen Privatrecht*. Tübingen, Mohr, 2015.

¹³ LIEDER i. m. 108.

¹⁴ Ennek alátámasztására szokás hivatkozni a 19. századi skót közgazdász, Macleod gyakran idézett aforizmájára: „[h]a azt kérdeznék, hogy mely felfedezés gyakorolt legnagyobb hatást az emberi faj vagyonaára, valószínűleg nem tévednénk, ha azt mondanánk, hogy a felismerés, hogy a tartozás eladható vagyontárgy.” Ld. Henry Dunning MACLEOD: *Theory and practice of banking*. 1. k. London–New York, Longmans, 1892. 200.

¹⁵ A német jogfejlődés részletes ismertetéséhez ld. GÁRDOS Péter. *Az engedményezés*. Budapest, Eötvös, 2009. 49–68.

¹⁶ FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intéstitúciói*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, ¹³2008. 458.; Max KASER – Rolf KNÜTEL: *Römisches Privatrecht*. München, Beck, ¹⁸2005. 271.

¹⁷ Christian Friedrich MÜHLENBRUCH: *Die Lehre von der Zession der Forderungsrechte nach den Grundsätzen des Römischen Rechts*. Greifswald, Mauritius, 1817. 18.

¹⁸ Ezek összefoglalásához ld. GÁRDOS (2009) i. m. 44–49.

¹⁹ Az irányzatok bemutatását ld. Hans SCHUMANN: *Die Forderungsabtretung im deutschen, französischen und englischen Recht*. Marburg, Elwert, 1924. 19.; ld. továbbá Christian HATTENHAUER: §§ 398–413. Übertragung einer Forderung. In: Reinhard ZIMMERMANN (szerk.): *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*. Tübingen, Mohr, 2007. 2300.

merte a követelések átruházását. Először a XII. században jelentek meg olyan perjogi megoldások, amelyek az engedményezés előfutárainak tekinthetők. A követelésekkel kapcsolatos anyagi jogi jogutódlást elsőként Grotius, Pufendorf és Wolff ismerte el, a dolgokon fennálló tulajdonjogot kiterjesztve a követelésekre.²⁰ Ezt az álláspontot utóbb alapjaiban vitatta Mühlenbruch és nyomában a természetjogi iskola. Ezen álláspont szerint a kötelelem nem választható el a jogosult személyétől, így az engedményezés nem járhat jogutódlással, az engedményező pusztán a követelés behajtására jogosítja fel az engedményest.²¹ A követelések átruházhatóságával kapcsolatban a legjelentősebb változást Delbrück elmélete hozta. Delbrück elválasztotta a kötelmet, valamint az abból származó követelést és tartozást. Magát a kötelmet nem tartotta átruházhatónak, de az abból eredő jogokat és kötelezettségeket, mint a kötelelem dologi formát öltött megjelenési formáit, igen.²² Delbrückkel egyidejűleg Windscheid és Bähr is arra jutott, hogy a követelések átruházhatóak. Míg Delbrück ezt egy újszerű megközelítéssel látta megvalósíthatónak, addig Windscheid és Bähr a római joghoz nyúlt vissza. Álláspontjuk szerint a római jogfejlődés kezdetben ugyan valóban nem ismerte el a követelésekben bekövetkező anyagi jogi jogutódlást, utóbb azonban ez a merev elutasítás megváltozott, így a követelések a római jogban átruházhatóvá váltak.²³ Végül – Savigny *singularis successio* definíciója²⁴ nyomán – a pandektisták ismerték el, hogy a kötelelem jogosulti pozíciójában bekövetkező alanyváltozás nem jelenti a kötelelem természetének a megváltozását, azaz a követelések átruházása ellenére a kötelelem identitása fennmarad.²⁵

E fejlődés eredményeként ismerte el a német jogalkotó a követelések átruházhatóságát. Az adós közreműködését nem igénylő rendelkező ügyletként szabályozott engedményezés jogutódlás: az engedményes a követelésben az engedményező helyébe lép.²⁶

A BGB 413. §-a a követelések átruházásának szabályait kiterjeszti a követelések mellett az egyéb forgalomképes alanyi jogok – így a személyhez fűződő jogok, a családi jogviszonyokból fakadó jogok, a dologi jogok, szellemi alkotásokon fennálló jogok, a társasági és tagsági jogok és az alakító jogok²⁷ – átruházására is.²⁸

²⁰ Ld. Franz WIEACKER: *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1967. 169. Ld. továbbá a fejlődéshez Gerold HOOP: *Kodifikationsgeschichtliche Zusammenhänge des Abtretungsverbots*. Berlin, Duncker & Humblot, 1992. 32.

²¹ Klaus LUIG: *Zur Geschichte der Zessionslehre*. Köln–Graz, Böhlau, 1966. 68–69.

²² Berthold DELBRÜCK: *Die Übernahme fremder Schulden nach gemeinem und preußischem Recht*. Berlin, Dümmlers, 1853. 3–12.

²³ Bernhard WINDSCHEID: *Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts*. Düsseldorf, Buddeus, 1856. 147.; Otto BÄHR: *Zur Cessionslehre*. Jena, Mauke, 1857.

²⁴ Friedrich Carl VON SAVIGNY: *System des heutigen römischen Rechts*. 3. k. Berlin, Veit, 1840. 9. Ld. részletesen uo. § 105., 8–24.

²⁵ Klaus LUIG: *Zur Geschichte der Zessionslehre*. Köln–Graz, Böhlau, 1966. 109.

²⁶ BGB 398. §, LIEDER i. m. 112.

²⁷ Günther H. ROTH – Eva-Maria KIENINGER: § 413. In: Wolfgang KRÜGER (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 3: Schuldrecht Allgemeiner Teil II (§§ 31–432 BGB)*. München, Beck, 2019 § 413 Rn. 3–14.

²⁸ A jogirodalomban nem teljesen egységes annak a megítélése, hogy a BGB hivatkozott rendelkezése mennyiben konstitutív, azaz ez a rendelkezés biztosítja-e az átruházhatóságot vagy ez csupán deklarálja

2.2. Tartozások átruházása

Míg a pandektisták nyomán a XIX. századra a német jog elismerte a követelések átruházhatóságát, a tartozásátvállalásnál ez az áttörés nem következett be. Tartozásátvállalásra kizárólag nováció útján kerülhetett sor, a nováció azonban nem vezet a tartozásátvállalással azonos eredményre: az az eredeti tartozás megszüntetését és így az új adósnak az eredeti kifogásoktól való elesését vonta maga után.

Delbrück fent hivatkozott munkássága volt az, amely – az engedményezés mintájára – utat tört a tartozásátvállalásnak. Noha Delbrück szerepe valóban kiemelendő, szükséges megjegyezni, hogy ő a tartozásátvállalást az engedményezés analógiájára kívánta megkonstruálni, ami többek között azt jelentette volna, hogy a tartozás a hitelező közreműködése nélkül átruházható. Ezt ellensúlyozandó, Delbrück elmélete szerint tartozásátvállalás esetén az eredeti adós is szükségszerűen a kötelemben maradt. Bár ez a tartozásátvállalási forma a német jogban a mai napig ismert (*kumulative Schuldübernahme*), ez a megoldás nem alanycseréhez, hanem többalanyú kötelelemhez vezet.²⁹

Delbrück megközelítésén Windscheid lépett túl, aki a tartozásátvállaláshoz a hitelező hozzájárulását is szükségesnek tartotta.³⁰ Az így megvalósuló tartozásátvállalás már teljes alanycserét eredményezett a kötelelem kötelezett-i pozíciójában.³¹

A német jogban a jogosult hozzájárulásával végbemenő tartozásátvállalás magyarázatára a XIX. században az ajánlati elmélet adta az általánosan elfogadott választ. E szerint a jogosultnak az eredeti és az új kötelezett megállapodásáról történő értesítése³² tartozásátvállalási szerződés megkötésére vonatkozó ajánlatnak minősült, amelyet a jogosult a hozzájárulásának megadásával fogadott el.³³ Ezt az álláspontot a BGB tervezetének indokolása – Windscheid elméletére alapozva – elvetette.³⁴ Az indokolás szerint a régi és az új kötelezett által megkötött tartozásátvállalási szerződés nem jogosultak által kötött szerződésnek minősül, amely a jogosult hozzájárulása³⁵ folytán válik érvényessé.³⁶

A BGB e koncepció mentén a tartozásátvállalásnak két módját szabályozza. A BGB 414. §-a szerint a tartozásátvállalásra sor kerülhet az új kötelezett és a jogosult kétol-

az egyébként forgalomképes jogok átruházhatóságát. A vita a jelen vizsgálat szempontjából nem releváns. A kérdéshez ld. pl. ROTH–KIENINGER i. m. § 413 Rn. 1.; LIEDER i. m. 119.

²⁹ Dieter MEDICUS: *Schuldrecht I – Allgemeiner Teil*. München, Beck, ¹⁶2005. 266.

³⁰ Bernhard WINDSCHEID: *Singularsuccession*. *Kritische Ueberschau der deutschen Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, 1853, Vol. 1 (1853) 17.

³¹ Bernhard WINDSCHEID: *Lehrbuch des Pandektenrechts*. 2. k. Düsseldorf, Buddeus, 1865. 251.

³² BGB 415. § (1) bek.

³³ Ld. pl. Wilhelm v. BLUME: *Beiträge zur Auslegung des deutschen B.G.B. Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts*. Bd. 32. 396.

³⁴ *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. 2. k. Berlin–Leipzig, Guttentag, 1888. 144.

³⁵ BGB 185. § (2) bek.

³⁶ WINDSCHEID (1865) i. m. 253. A bírói gyakorlathoz ld. pl. BGH NJW 1983., 678, 679. Ugyanígy Karl LARENZ: *Lehrbuch des Schuldrechts Allgemeiner Teil*. 1. k. München, Beck, ¹⁴1987 § 35 I a.

dalú megállapodása alapján, míg a BGB 415. § (1) bekezdése a régi és az új kötelezett közötti megállapodással történő tartozásátruházást szabályozza. Értelemszerűen ez utóbbi esetben a két fél megállapodása a jogosult hozzájárulását igényli. A jogirodalom mindkét esetben rendelkező ügyletnek tekinti a tartozásátvállalást.³⁷

A BGB 415. §-a szerinti esetben a többségi álláspont úgy tekinti, hogy mivel a tartozásátvállalásnak nem részese a kötelelem jogosultja, aki egyébként a rendelkezésre jogosultnak minősülne, ezért a tartozásátvállalás nem jogosultak általi rendelkezés.³⁸ A jogirodalom e körben a BGB 185. §-ára hivatkozik, amely rögzíti a nem jogosult általi rendelkezés érvénytelenségét, egyúttal lényeges kivételeket is megfogalmazva.³⁹ A nem jogosult általi rendelkezés a jogosult előzetes vagy utólagos hozzájárulása esetén érvényes, illetve érvényessé válik. A rendelkezés a tartozásátvállalás és – amint látni fogjuk – a szerződésátruházás szempontjából egyaránt alapvető fontosságú.

Érdekes, hogy még ma is vitatott a jogirodalomban a tartozásátvállalás struktúrája. Egyrészt vitatott, hogy a BGB 415. §-a szerinti tartozásátvállalás esetén a régi⁴⁰ vagy az új kötelezett⁴¹ nem jogosultként történő rendelkezéséről van-e szó.⁴² Másrészt, bár a többségi álláspont a tartozásátvállalásban a jogosult követelésével való rendelkezést lát,⁴³ ezt többen vitatják arra hivatkozva, hogy a felek nem a jogosult jogával, hanem az eredeti kötelezett vagyoni helyzetének a részét képező tartozásával rendelkeznek.⁴⁴

Mindebből szükségszerűen következik, hogy a BGB által megkívánt hitelezői nyilatkozat nem a nem jogosult által történő rendelkezéshez történő hozzájárulás. A jogosult közreműködésének szükségessége a fél rendelkezési jogának az engedményezést kizáró kikötéshez hasonló korlátozása, amely a partnerválasztás jogát biztosítja.⁴⁵ E rendelkezés folytán ugyanis a kötelezett csak a jogosulttal együtt rendelkezhet a tartozásról. A szabályozás célja nem kíván sok magyarázatot: ahogy arra a BGB tervezetének indokolása rámutat, az adós személye alapvetően meghatározza a követelés értékét, így az adós személyének megváltozása a követelés értékét jelentősen csökkentheti.⁴⁶ A jogosult közreműködése tehát nem más, mint a szerződő partner szabad megválasztá-

³⁷ DÖRNER i. m. 184.; Susanne HEINEMEYER: Vormerkung Vor § 414. In: Wolfgang KRÜGER (szerk.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 3: Schuldrecht Allgemeiner Teil II (§§ 311–432 BGB)*. München, Beck, *2019 Rn 4.

³⁸ LARENZ i. m. 604. Ld. továbbá pl. HEYNEMEYER i. m. § 415 Rn 2.

³⁹ Karl LARENZ – Manfred WOLF: *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. München, Beck, *2004. 936.

⁴⁰ LARENZ i. m. 604.

⁴¹ Paul OERTMANN: *Bürgerliches Gesetzbuch, Zweites Buch: Recht der Schuldverhältnisse, Erste Abteilung (§§241–432)*. Berlin, Heymann, *1928. Vor § 414 Anm. 5b).

⁴² Ld. továbbá DÖRNER i. m. 180.; KLIMKE i. m. 77.

⁴³ Ld. pl. LARENZ i. m. 603.; MEDICUS i. m. 281.

⁴⁴ LIEDER i. m. 124.; hivatkozva DELBRÜCK i. m. 16.; DÖRNER i. m. 184.; Christoph HURNI: *Die Vermögensübertragung im Spannungsfeld zwischen Vermögens- und Unternehmensrecht. Vergleichende Studie zu einem neuen Institut des Fusionsgesetzes*. Zürich, Schulthess, 2008. 63.; Tobias MAURER: *Schuldübernahme. Französisches, englisches und deutsches Recht in europäischer Perspektive*. Tübingen, Mohr, 2010. 225.

⁴⁵ LIEDER i. m. 125.; *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. 2. k. Berlin–Leipzig, Guttentag, 1888. 143.

⁴⁶ Von Kübel tervezetét idézi LIEDER i. m. 126.

sának negatív aspektusa: a jogosult nem kényszeríthető arra, hogy a kötelemben olyan adós lépjen a jogosult által eredetileg választott adós helyébe, akivel a jogosult nem kíván jogviszonyra lépni.

A tartozásátvállaláshoz a tartozásból kilépő fél hozzájárulása nem szükséges, mivel a jogelőd a jogutódlással kizárólag kedvezőbb pozícióba kerülhet.⁴⁷ Az eredeti kötelezettnek biztosított hozzájárulási jog (vétőjog⁴⁸) a jogosult alapvető érdekét korlátozná. Hozzájárulás hiányában ugyanis a jogosult akkor sem fogadhatna el új kötelezettet, ha az eredeti kötelezettje fizetéképtelenné vált.

2.3. A szerződési pozíció átruházásának kialakulása

Noha a német jog mára már elismeri a szerződési pozícióban történő jogutódlás lehetőségét,⁴⁹ ez csupán az elmúlt évtizedek jogfejlődésének az eredménye. A BGB ugyanis a szerződésátruházást nem szabályozza és kifejezett szabály hiányában a jogirodalom sem tekintette megengedettnek a szerződésátruházást.

Ahogy Nörr rámutat, annak oka, hogy a BGB nem szabályozta a szerződésátruházást, legalább két körülményben keresendő. Egyrészt a német jog csupán egyes követelések és egyes tartozások kapcsán látta a jogutódlást elképzelhetőnek. Ez alól rendkívül szűk körben, kifejezett jogszabályi felhatalmazás alapján tett csak kivételt a BGB. Így például a BGB 571. §-a ingatlanbérlet esetén biztosította a bérbeadói pozícióban történő alanycserét az ingatlan tulajdonjogának átruházása esetén. Másrészt – és a jelen vizsgálódásunk szempontjából e körülmény felismerése legalább annyira fontos, mint a tételes szabályozás léte vagy hiánya – a német jog is abból indult ki, hogy a kötelelem két fél személyes jogviszonya. Emellett Lieder arra mutat rá, hogy a szerződési pozíció átruházásának elismerését akadályozta, hogy ebben az időszakban még vitatott volt az engedményezés és a tartozásátvállalás jogi természete.⁵⁰ Így hosszú jogfejlődés vezetett el oda, hogy a német jog elismerje a tartozásokban történő jogutódlás lehetőségét. Nörr találó megfogalmazása szerint a kötelelemnek a jogosult és a kötelezett személyétől történő eloldásának folyamatában a szerződési pozícióban történő jogutódlás elismeretése jelentette az utolsó bástyát.⁵¹

Csupán érdekességként jegyezzük meg, hogy bár a szerződésátruházást a BGB nem szabályozta, a BGB bajor végrehajtási törvénye előírta, hogy a söröző átruházása esetén az eladónak biztosítania kell, hogy a vevő a sörszállítási szerződésbe belépjen.⁵²

⁴⁷ LIEDER i. m. 129.

⁴⁸ LIEDER i. m. 129.

⁴⁹ Csupán példaként: NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 180.; KLIMKE i. m. 3.; Günther H. ROTH – Eva-Maria KIENINGER: § 398. In: KRÜGER (Hrsg.) i. m. § 398 Rn. 4.; Rolf STÜRNER: BGB § 398 Abtretung. In: Othmar JAUERNIG: *Bürgerliches Gesetzbuch*. München, Beck, 182021. Rn 32.; HEINEMEYER i. m. Vor § 414 Rn 7.; MEDICUS i. m. 283.

⁵⁰ LIEDER i. m. 131.

⁵¹ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 181.

⁵² Gesetz zur Ausführung des Bürgerlichen Gesetzbuchs 5. § (2) bek. (idézi NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 188.).

A Bundesgerichtshof gyakorlata az 1960-as évektől folyamatosan tágította azokat az esetköröket, ahol a szerződésátruházást megengedettnek tartotta. Így vált lehetségessé a szerződési pozíció átruházása a sörszállítási szerződéseket⁵³ követően az energiaellátási szerződésekben,⁵⁴ a távhőszervezők szerződéseiben⁵⁵ és az újságelőfizetések esetén.⁵⁶ Az 1970-es évektől a BGH nem csak a BGB 613a. §-a szerinti üzemátruházások, hanem az üzemátruházásnak nem minősülő tranzakciók esetén is lehetővé tette a munkajogviszonyok átszállását.⁵⁷

2.4. A szerződés újrakötése

Kifejezett szabályozás hiányában sem fért ahhoz kétség, hogy a szerződő felek megszüntethetik a jogviszonyukat, és ezzel egyidejűleg, a megszüntetett jogviszonnyal azonos tartalmú új jogviszonyt hozhattak létre akár az eredeti felek, akár az egyik eredeti szerződő fél és egy harmadik személy.⁵⁸ Ez azonban nem minősül szerződésátruházásnak, hiszen a megoldás nem eredményez jogutódlást.

Ahogy a fent hivatkozott magyar AB határozat alapjául szolgáló döntés jól mutatja, a dogmatikai megközelítésen túl számos praktikus következménnyel is jár, hogy a szerződésátruházást új szerződésnek vagy jogutódlásnak tekintjük. Hogy csak néhány különbségre mutassunk rá: a biztosítékok megszűnnek, a korábbi jogviszonnyal összefüggő kifogások érvényesíthetetlené válnak az új jogviszonyban. Ugyancsak releváns az e kérdésre adott válasz annak eldöntéséhez például, hogy a szerződés megkötésére irányadó szabályok alkalmazandóak-e a szerződésátruházásra. Klimke álláspontja szerint az adott jogi norma célja alapján szükséges eldönteni, hogy a norma analóg alkalmazására van-e mód. Ha például a fél érdekei az „új” szerződés megkötése esetén is azonos módon védendőek, mint az eredeti szerződés megkötésekor, akkor a szerződéskötésre irányadó normákat az átruházás során is alkalmazni kell.⁵⁹ Értelemszerűen, csupán az adott norma céljának a vizsgálata alapján adható válasz arra a kérdésre, hogy a kérdéses rendelkezés átruházás esetén is alkalmazandó-e. Míg például egy fogyasztói kölcsön esetén kétségtelen, hogy a jogszabály célja az adós tájékozott döntéshozásának a biztosítása, e cél eredeti formájában nem értelmezhető a hitelezői pozícióban bekövetkező alanycsere esetén. Különösen problematikusnak tűnne, ha egyúttal a kölcsönjogviszony megszűnésének a szabályait is alkalmazni kívánnánk egy olyan helyzetben, ahol a fogyasztó pozíciója változatlan marad. Az alábbiakban e kérdésre még visszatérünk.

A jogutódlás és az újrakötés elhatárolása a gyakorlatban nem mindig egyszerű. A joggyakorlat arra helyezi a hangsúlyt, hogy változik-e és ha igen, mennyiben a jogvi-

⁵³ BGH LM § 316 BGB Nr. 2 = NJW 1963, 900.

⁵⁴ BGH NJW 1961, 453.

⁵⁵ BGH WM 1980, 1433 = NJW 1981, 1361.

⁵⁶ BGH WM 1980, 1120.

⁵⁷ BAG NJW 1973, 822.

⁵⁸ KLIMKE i. m. 4.

⁵⁹ KLIMKE i. m. 14.

szony tartalma. Míg a változatlan tartalom a jogutódlásra utal, addig a jogalap megváltozása az újrakötés mellett szól.⁶⁰ Meggyőzően mutat rá ugyanakkor Klimke ezen elhatárolási ismérv korlátjaira. Ahogy a szerződés eredeti felei is szabadon módosíthaták a szerződést anélkül, hogy az a szerződés megszűnését és új szerződés létrejöttét eredményezte volna, ez a jog a szerződő feleket a szerződésátruházás időpontjában is megilleti.⁶¹ Klimke is elismeri azonban, hogy a módosítás nélkül történő átruházás szerződésátruházásra, míg az eredeti szerződés megkötése mellett az új szerződés újratárgyalt feltételekkel történő megkötése új ügyletre utal.⁶²

Más álláspont szerint a „régí” és az „új” ügylet közötti kapcsolat szorossága határozza meg, hogy szerződésátruházásról vagy új ügylet kötéséről van-e szó. Ha a megszüntető ügylet érvénytelensége szükségszerűen az új ügylet semmisségét is maga után vonja, akkor szerződésátruházásról van szó. Nehéz azonban olyan esetet elképzelni, ahol az eredeti szerződő felek az „új” ügylet létrejöttével egyidejűleg szüntetik meg a jogviszonyukat és a felek akarata mégsem arra irányul, hogy a két ügylet jogi sorsa összekapcsolódjon.⁶³

2.5. A szerződésátruházás mint jogutódlás

A szerződésátruházás jogutódlásnak minősül. A német jog jogutódlás fogalmát Savigny határozta meg. A *Systems des heutigen römischen Rechts*ben Savigny három fogalmi elemre helyezte a hangsúlyt annak vizsgálata során, hogy egy jogváltozás jogutódlásnak minősül-e. Az első kérdés, hogy fennmarad-e a jogviszony identitása, azaz ugyanazon vagyontárgyon fennálló ugyanazon jogról van-e szó. A második szempont, hogy a későbbi jog közvetlenül követi-e a korábbi jogot. Végül pedig, az eredeti jog-szerzéstől való elhatárolási szempontként a harmadik fogalmi elem, hogy a megszerezni kívánt jog a jogelőd jogaitól függött-e.⁶⁴

A Savigny-t követő német jogtudósok jogutódlás fogalomra alkotott definíciói több szempontból is visszalépést jelentettek Savigny fogalmához képest. Ahogy arra Lieder⁶⁵ rámutat, Windscheid fogalma a kizárólag a transzlatív jogutódlásra terjedt ki és nem foglalta magába az egyes jogokban történő konstitutív jogutódlást,⁶⁶ míg

⁶⁰ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 186.

⁶¹ KLIMKE i. m. 9.

⁶² KLIMKE i. m. 20.

⁶³ KLIMKE i. m. 10–12.

⁶⁴ SAVIGNY i. m. 9.

⁶⁵ LIEDER i. m. 22.

⁶⁶ Bernhard WINDSCHEID: *Lehrbuch des Pandektenrechts*. 1. k. Düsseldorf, Buddeus, 1862. 144. Transzlatív jogutódlás esetén a vizsgált jogviszony teljes egészében átszáll a jogutódlóra, anélkül, hogy a jogelődnél a jogviszony bármely eleme fennmaradna. Jogutódlás esetén a transzlatív jogutódlás a főszabály, azaz külön szabály hiányában a jogutódló a jogelőd teljes pozícióját „örökli”. Konstitutív jogutódlás esetén a jogelőd nem magát az öt megillető jogot kívánja átruházni, csupán az abból kivált részt, mint új jogot. Így például a tulajdonost nem csupán az a jog illeti meg, hogy tulajdonjogát átruházza (transzlatív jogutódlás), hanem az is, hogy – anélkül, hogy a tulajdonjoga tartalma változna – a tulajdonán korlátolt dologi jogot alapítson. LIEDER i. m. 38.

Dernburg fogalma egyes eredeti jogszerzéseket is magába foglalt.⁶⁷ Végül – mivel a német jog a jogutódlás fogalmát normatív formában nem határozza meg⁶⁸ – a XX. századi német jogirodalomban Andreas von Tuhr foglalta a jogutódlás tanát rendszerbe Savigny elmélete alapján.⁶⁹

Savigny elmélete alapján a BGB tervezetének indokolása már evidenciaként állapította meg, hogy az alanyváltozás nem érinti az átruházott követelés létezését, identitását.⁷⁰ A jogutódlás tehát változást eredményez a jogosultjának személyében, anélkül, hogy az átruházott vagyoni pozíció tartalma egyebekben megváltozna.⁷¹ A jogutódlás az átruházható vagyontárgyak megszerzésének származékos szerzőmódja, amelynek eredményeként a jogutód abban a formában és tartalommal szerzi meg az átruházott vagyontárgyat, amilyenben az a jogutódlás pillanatában létezett.⁷²

A jogutódlás nem magára az átruházott vagyontárgyra irányul,⁷³ a rendelkező ügylet tárgya nem a vagyontárgy, hanem az azon fennálló jog.⁷⁴ Noha ingó dolgok cseréje esetén látszólag maguknak a dolgoknak az elcserélésére kerül sor, jogi értelemben a csere tárgyát nem a dolog, hanem – e példánál maradva – az ingó dologon fennálló tulajdonjog képezi. Dolgok adásvétel jogcímén történő átruházása esetén sem ténylegesen a dologgal magával rendelkeznek tehát a felek, hanem az azon fennálló jogokkal. Jogi szempontból nem dolgok cseréjére kerül sor reálaktusként, hanem a vagyontárgyakon fennálló jogok jogosultjaiban beálló változásra.⁷⁵ Ahogy arra Rudolf von Jhering találoán rámutatott:

„Jogi szemmel nézve a csere nem dolgok, hanem jogok átruházása. A dolog a jog nélkül értéktelen, a dolog értékét nem csak a közgazdasági használhatósága határozza meg, hanem hogy a használata jogilag milyen módon biztosított. [...] Egy dolog átruházása jogi értelemben jog átruházása, a vagyoni forgalom jogi értelemben jogok alapítása, átruházása és megszüntetése.”⁷⁶

Az itt írtak értelemszerűen nem csupán dolgok esetén irányadóak. Mivel jogi relevanciával nem a dolog maga, hanem az azon fennálló jog bír, a rendelkező ügylet tulaj-

⁶⁷ Heinrich DERNBURG: *Pandekten*. 1. k. Berlin, Müller, 1884. 180.

⁶⁸ LIEDER i. m. 20.

⁶⁹ Andreas von TUHR: *Der Allgemeine Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts*. 2/1. k. München–Leipzig, Duncker & Humblot, 1914. 34.

⁷⁰ *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. 2. k. Berlin–Leipzig, Guttentag, 1888. 340.; a későbbi irodalomból ld. pl. LARENZ i. m. § 33 III.

⁷¹ LARENZ i. m. I § 33 III.

⁷² LIEDER i. m. 25.

⁷³ LARENZ–WOLF i. m. 411.

⁷⁴ LIEDER i. m. 48.

⁷⁵ LARENZ i. m. § 33 III.; Manfred WOLF – Jörg NEUNER: *Allgemeiner Teil der Bürgerlichen Rechts*. München, Beck, ¹⁰2012. §29 32. margószám; LIEDER i. m. 26.

⁷⁶ Rudolf von JHERING: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. II/2. k. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1958. 435. Idézi LIEDER i. m. 26.

donjog és más korlátolt dologi jog mellett jogra és követelésre is irányulhat.⁷⁷ A szabályozás e körben arra a kérdésre ad választ, hogy egy vagyontárgyon fennálló jognak ki a jogosultja. Tulajdonjog és korlátolt dologi jogok mellett jogok, követelések és negatív vagyonelemek is lehetnek a jogutódlás tárgyai.⁷⁸ E tekintetben tehát nincs különbség a dolgok, a jogok és a követelések között. Noha a jogok és a követelések nem dolgok, és így tulajdonjog tárgyai nem lehetnek, a jogosultjuk mindenkivel szemben védelemre jogosult.⁷⁹ A kötelmi és dologi jogok között nincs tehát különbség azok abszolút és kizárólagos jellegével kapcsolatban. E kérdésben a német jogirodalom egységes állásponton van. Két kérdésben azonban kialakult vita: lehet-e rendelkező ügylet tárgya szerződési pozíció és negatív vagyonelem.

Az első kérdés kapcsán Larenz–Wolf és von Tuhr álláspontja szerint a rendelkező ügylet tárgyai jellemzően egyes jogok lehetnek. Kivételesen azonban a rendelkező ügylet tárgya maga a jogviszony. Ilyen eset a kötelelem különféle megszüntetésén túl a szerződésátruházás.⁸⁰ Nörr és Klimke szerint azonban ez nem azt jelenti, hogy a teljes szerződési pozícióval mindkét fél rendelkezik, hanem azt, hogy a rendelkezés tárgyat mindkét oldalon a jogosultságok képezik.⁸¹

A második kérdés kapcsán Delbrück és von Gierke is azon az állásponton voltak a tartozásátvállalással kapcsolatban, hogy az az eredeti kötelezett rendelkezése a saját tartozásáról.⁸² A tartozásátvállalással kapcsolatban ez az álláspont azonban meghaladottá vált. A mai jogirodalom többségi álláspontja szerint tartozásátvállalás esetén a jogosult rendelkezik a kötelezettel szembeni követelésével.⁸³ A mai jogirodalomban is létezik azonban olyan álláspont, amely a tartozásátvállalásban a tartozással mint forgalomképes negatív vagyonelemmel való rendelkezést látja.⁸⁴ A kérdés a szerződésátruházással kapcsolatban kevésbé élesen jelent meg a jogirodalomban, mivel a jogirodalom többsége csupán arra mutat rá, hogy a rendelkező ügylet tárgya a szerződési pozíció.

3. A szerződésátruházás dogmatikája

3.1. A szerződésátruházás mint *sui generis* háromoldalú szerződés

Míg a BGB a követelések és a tartozások esetén kifejezett szabályt alkotott, amely az ezekben történő jogutódlást lehetővé tette, a szerződésátruházásra vonatkozóan ilyen kifejezett szabály – ahogy arra fent rámutattunk – nem létezik. A felek konszenzusán

⁷⁷ Ld. pl. LARENZ–WOLF i. m. 411.; Ludwig ENNECCERUS – Hans Carl NIPPERDEY: *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 2. k. Tübingen, Mohr, 1959. § 143.; Dieter MEDICUS: *Schuldrecht I. Allgemeiner Teil*. München, Beck, ¹⁶2005. Rn 208.

⁷⁸ LIEDER i. m. 27.

⁷⁹ LARENZ i. m. § 2 II, § 33 III.; DÖRNER i. m. 81.; LIEDER i. m. 29.

⁸⁰ LARENZ – WOLF i. m. 411.; LARENZ i. m. 483.

⁸¹ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 187.; KLIMKE i. m. 72.

⁸² DELBRÜCK i. m. 16.; Otto von GIERKE: *Deutsche Privatrecht. Schuldrecht*. 3. k. München–Leipzig, Duncker & Humblot, 1917. 218.

⁸³ LARENZ i. m. 472.

⁸⁴ LIEDER i. m. 124.; MAURER i. m. 225.

alapuló szerződésátruházás elismerését az is segítette, hogy a BGB maga szabályozott ilyen kötelmi különös részi alakzatokat.⁸⁵ A szerződésátruházás megengedtségével kapcsolatos vita elsősorban arra a kérdésre fókuszált, hogy vajon pusztán az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályainak az alkalmazásával lehetséges-e a teljes szerződési pozícióban történő jogutódlást létrehozni.

A kérdés már az 1950-es években foglalkoztatta a német jogirodalmat. Az 1950-es Nemzetközi Jogösszehasonlító Kongresszus egyik témája a szerződésátruházás volt. A német referátumot Heinrich Lehmann készítette, aki a szerződésátruházást az engedményezés és a tartozásátvállalás együttes alkalmazásával látta megvalósíthatónak.⁸⁶ Ennek az ún. szétválasztási elméletnek (*Zerlegungstheorie*) a felfogása szerint a szerződésátruházás dogmatikailag nem más, mint a szerződésből fakadó valamennyi követelés és tartozás átruházása.⁸⁷ A szétválasztási elmélet mellett érvelt többek között Demelius,⁸⁸ Dörner⁸⁹ és Lehmann.⁹⁰ Az elmélet a korai bírói gyakorlatban is megjelent. A Bundesgerichtshof például egy 1959-es ítéletében úgy foglalt állást, hogy „Szerződésátruházásra többféle formában is sor kerülhet. Rendszerint azonban a szerződés a követelések engedményezését és – a szerződő fél hozzájárulása mellett – a tartozások átvállalását foglalja egybe.”⁹¹

A BGB szabályai mellett az nem lehetett vitatott, hogy a szerződési pozícióból kilépni kívánó felet megillető egyes forgalomképes követeléseket a fél a szerződésbe belépni kívánó félre engedményezheti, az őt terhelő tartozásokat pedig a jogutódja átvállalhatja. Az azonban kérdésként merült fel, hogy a kötelem tartalmát képező további jogokat, követeléseket és kötelezettségeket, így például a szerződéshez és a követeléshez kötődő alakító jogokat, mellékkötelezettségeket át lehet-e ruházni.

A BGB 399. §-a úgy rendelkezik, hogy nem engedményezhetőek azok a követelések, amelyek esetén a kötelezett által teljesítendő szolgáltatás tartalmának megváltozását eredményezné a jogosulti pozícióban bekövetkező alanyváltozás,⁹² és nem engedményezhetőek a követelések, ha azok átruházása az engedményezést kizáró szerződéses

⁸⁵ BGB 566. §, 613a. §.

⁸⁶ Heinrich LEHMANN: Die Abtretung von Verträgen. In: „Beiträge zum Bürgerlichen Recht” – *Sonderveröffentlichung der Zeitschrift für ausländisches u. internationales Privatrecht (RabelsZ)* 1950. 74–87.

⁸⁷ Az elmélet összefoglalásához ld. Christoph BAUER: *Parteiwechsel im Vertrag: Vertragsübertragung und Vertragsübergang. Unter besonderer Berücksichtigung des allgemeinen Vertragsrechts und des Fusionsgesetzes*, Schweizer Schriften zum Handels- und Wirtschaftsrecht. Zürich–St. Gallen, Dike, 2010. 40.; KLIMKE i. m. 4., 21.; NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 181.; Christian F. WAGEMANN: Die gestörte Vertragsübernahme. *Archiv für die civilistische Praxis*, Bd. 205. (2005) 552.

⁸⁸ DEMELIUS i. m. 241–292.

⁸⁹ DÖRNER i. m. 190.

⁹⁰ LEHMANN i. m. 76.

⁹¹ BGH NJW 1959, 1536, 1538.

⁹² Ilyen például a beteg elvégzendő műtetre vonatkozó követelése, a portréfestésre vonatkozó igény, az ügyfél jogi tanácsadásra vonatkozó igénye. (Jan BUSCHE: § 399. In: *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Berlin, Sellier–De Gruyter, ¹³2017. Rn 6f.) Ilyennek tekintik a bíróságok – a gyakorlatból csupán példákat kiragadva – házastárs természetbeni tartásra vonatkozó követelését (München NJW-RR 88, 894) és a támogatásra vonatkozó követelést (BVerwG NJW 97, 3256.).

kikötésbe ütközne.⁹³ A BGB 400. §-a pedig azt mondja ki, hogy az el nem zálogosítható követelések nem engedményezhetőek. A BGB ezen túlmenően is – hol diszpozitív, hol kogens szabállyal – rögzít engedményezési korlátot. A BGB például az elővásárlási jog,⁹⁴ a megbízás teljesítése követelésének joga kapcsán mondja ki, hogy ezek – a felek eltérő megállapodásának a hiányában – forgalomképesek.⁹⁵ E követeléseket tehát a jogosult nem ruházhatja át.

A BGB 401. § (1) bekezdése a követelést biztosító járulékos biztosítékok átszállását mondja ki. A bírói gyakorlat ezek analógiájára ismeri el az engedményezett követeléshez kapcsolódó nem önálló jogok (így pl. a követelés érvényesítését előmozdító jogok és a választottbírói kikötés) átszállását.⁹⁶ A nem járulékos biztosítékok (pl. telekadósság, biztosítéki célú engedményezés, önálló garancia) a követeléssel nem szállnak át, azonban ezek átruházásának dogmatikai akadálya nincs.⁹⁷ Ugyancsak nem szállnak át a követeléssel az alapjogviszonyhoz kapcsolódó önálló alanyi jogok, mint például a már felmerült kár- és kamatkövetelés, a megtámadási jog és a felmondási jog.⁹⁸ E jogok közül egyesek átruházhatóak (pl. az engedményezőtől kamatkövetelés), mások átruházhatósága azonban vitatott. A jogirodalom főszabályként nem ismeri el az alakító jogok önálló átruházhatóságát.⁹⁹ Az egyes alakító jogok átruházhatóságának kérdése azonban valójában csupán ezen alakító jogok tételes vizsgálatával válaszolható meg.¹⁰⁰ A megtámadási jog kapcsán például a jogirodalom elismeri annak átruházhatóságát, míg az ugyancsak a szerződéshez (nem pedig az átruházott követeléshez) kötődő, az ajándékozót megillető visszakövetelés jogának átruházását nem.¹⁰¹

Ezen problémák elkerülése érdekében állította Esser – összhangban azzal a felismeréssel, hogy szerződésátruházás esetén a felek szándéka nem egyes jogok és kötelezettségek átruházására irányul, hanem magának a szerződési pozíciónak az átruházására¹⁰² –, hogy a szerződésátruházás egységes, *sui generis* jogügylet.¹⁰³ Pusztán a szerződési szabadság alapján jogosultak a felek a szerződési pozíció, a teljes szerződéses struktúra átruházására.¹⁰⁴ A kérdés nem pusztán elvi-dogmatikai jelentőségű. Ahogy Esser rámutatott, a szerződési pozíció szétválasztása követelésekre és kötelezettségekre, ahhoz vezet, hogy a kötelelem részét képező, de nem átruházható elemek nem szállnának át a

⁹³ Az engedményezést kizáró kikötések kérdése a jelen elemzés szempontjából nem releváns. A BGB 399. §-a és a HGB 354a. §-ához ld. GÁRDOS (2009) i. m. 153–161.

⁹⁴ BGB 473. §.

⁹⁵ BGB 613. § (*Dienstvertrag*) és 664. § (*Auftrag*).

⁹⁶ STÜRNER i. m. § 401 Rn 2.

⁹⁷ STÜRNER i. m. § 401 Rn 3

⁹⁸ STÜRNER i. m. § 401 Rn 3

⁹⁹ LARENZ–WOLF i. m. 271.; Peter BYDLINSKI: *Die Übertragung von Gestaltungsrechten*. Bécs, Manz, 1986. 220.

¹⁰⁰ BYDLINSKI i. m. 289.

¹⁰¹ BYDLINSKI i. m. 220.

¹⁰² LIEDER i. m. 135.

¹⁰³ Josef ESSER: *Schuldrecht*. Karlsruhe, Müller, ²1960 79.

¹⁰⁴ ESSER i. m. 79.

szerezésbe belépő félre.¹⁰⁵ Hasonló álláspontot képviselt Pieper is.¹⁰⁶ Klimke pedig azt hangsúlyozza, hogy a kérdésre adott válasz határozza meg, hogy a felek megállapodásának mire kell kiterjednie, hogy a csak az egyik felet teljesítésre kötelező szerződések (pl. ajándékozás, már folyósított kölcsön) esetén szükséges-e a már teljesítő fél közreműködése és elképzelhető-e a szerződésátruházás részbeni érvénytelensége (pl. csak egyes követelések vagy tartozások tekintetében). Bár praktikus relevanciája nincs, ugyancsak erre a kérdésre adott válasz határozza meg, hogy a BGB engedményezésre és tartozásátvállalásra vonatkozó szabályai az ügylet jellegéből szükségszerűen adódóan vagy csupán analógia útján alkalmazandóak-e.¹⁰⁷

A változás összefügg azzal, hogy a BGB megalkotásakor a kötelmet pusztán követelések és jogok összességének tekintették, míg a ma uralkodó álláspont szerint a kötelelem jogok, jogi pozíciók és kötelezettségek komplex, organikus kapcsolata.¹⁰⁸

Ezt az utóbb *Einheitstheorie* néven ismertté vált elméletet vette át a német jogirodalom többsége¹⁰⁹ és a bírói gyakorlat is. A BGH már egy 1957-es ítéletében úgy foglalt állást, hogy a szerződésátruházás „háromoldalú *sui generis* szerződés”.¹¹⁰

A bíróságok a szerződésátruházás lehetőségét a szerződési szabadság elvéből vezetik le.¹¹¹ Bár a BGB 311. § (1) bekezdése e körben szerződésre utal, azaz olyan jogügyletekre, amelyek két fél egybehangzó akarattal jönnének létre, a jogirodalom egybehangzóan elismeri, hogy a szerződési szabadság elve – értelemszerűen – ugyanígy érvényesül a többalanyú jogviszonyok, így a háromoldalú szerződésátruházás esetén is.¹¹²

A modern szerződési jog alapintézménye a szerződési szabadság, amelynél fogva „mindenki meghatározhatja akar-e szerződést kötni (szerződéskötési szabadság); meghatározhatja, kivel akar szerződést kötni (a partnerválasztás szabadsága); meghatározhatja milyen fajta szerződést kíván kötni (szerződési típuszabadság), végül meghatá-

¹⁰⁵ ESSER i. m. 78.

¹⁰⁶ PIEPER i. m. 73.

¹⁰⁷ KLIMKE i. m. 22–33.

¹⁰⁸ PIEPER i. m. 13.; NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. § 16.; LARENZ i. m. § 35 III.

¹⁰⁹ Hans Claudius FICKER: Vertragsübernahme und droit relatifs au bien; Ein Beitrag zur Lehre von Relativität des Schuldverhältnisses. *Archiv für die civilistische Praxis*, Bd. 165. (1965) 32.; NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 183.; PIEPER i. m. 173.; LARENZ i. m. § 35 III.; Dirk LOOSCHELDERS – Mark MAKOWSKY: Relativität des Schuldverhältnisses und Rechtsstellung Dritter. *Juristische Arbeitsblätter*, 2012. 724.; Dirk LOOSCHELDERS: *Schuldrecht Allgemeiner Teil*. München, Vahlen, 2011. Rn 1168.

¹¹⁰ MDR 1958, 90. BGHZ 95, 88, 94. Az utóbb kialakult szerződésátruházási gyakorlat jelentős részt a BGH üzletrészáttruházással kapcsolatos gyakorlatán alapul.

¹¹¹ Ld. például BGH WM 1974, 908. A jogirodalmi hivatkozásokhoz lásd pl. KLIMKE i. m. 45–49.; LIEDER i. m. § 4.

¹¹² KLIMKE i. m. 47.

rozhatja, hogy milyen tartalommal kíván szerződést kötni (a diszpozitivitás elve).¹¹³ A szerződési szabadság alapjogi védelmet élvez.¹¹⁴

A szerződési szabadság azonban nem terjed ki arra, hogy a felek eltérjenek a jogalkotó által biztosított átruházási módoktól, azaz e körben típuskényszer érvényesül.¹¹⁵ Mivel a német jogban a szerződésátruházás, amint arra az alábbiakban még kitérünk, rendelkező ügylet, felmerül, hogy a szerződési szabadság megfelelő indok-e a szerződésátruházás elismeréséhez. A többségi álláspont analógia útján elismeri a szerződési szabadság rendelkező ügyletekre történő kiterjesztését, arra hivatkozással, hogy szerződésátruházás esetén sor kerül kötelezettségvállalásra is, így az analógia alkalmazása nem kizárt.¹¹⁶

A fenti bizonytalanságok ellenére a mai német jogban lényegében egyöntetű az az álláspont, hogy a szerződésátruházás *sui generis* háromoldalú szerződés.

3.2. A szerződésátruházás mint rendelkező ügylet

A szerződésátruházás kettős természettel bír: az egyszerre rendelkező ügylet és jogutódlás.¹¹⁷

Ahogy arra Vékás számos helyen rámutatott, az 1959-es

„Ptk. alkotóinak legjobb igyekezete ellenére elszegényedett [...] a polgári jogi dogmatika. A nagyon leegyszerűsödött (túlzás nélkül mondhatjuk: primitívvé vált) magánjogi forgalom szükségszerűen maga után vonta a dogmatikai megoldások árnyalatainak eltűnését, a kontúrok elhalványulását. Évszázadok óta ismert és alkalmazott jogi fogalmak éle csorbult ki, vált a nemegyszer igénytelen jogszolgáltatás áldozatává.”¹¹⁸

Ezek közé sorolja Vékás az elkötelező és a véghezvivő szerződések kategóriáját.¹¹⁹ Nem meglepő ezért, hogy a Ptk. törekedett a korábbinál dogmatikailag tisztább megoldásokat kialakítani. E változtatások közé tartozik, hogy a Ptk. az engedményezést rendelkező ügyletként szabályozza.¹²⁰

Ilyen előzmények mellett is meglepő lehet a hazai olvasók számára, hogy a német jog a szerződésátruházást – amint arra a fentiekben már utaltunk – rendelkező ügyletként szabályozza. Az alábbiakban ezt a kérdéskört járjuk körül.

¹¹³ Részletesen Franz BYDLINSKI: *Privatautonomie und objektive Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäftes*. Bécs, Springer, 1967. A szerződési szabadság elvére való hivatkozást egyes szerzők arra tekintettel vitatták, hogy a szerződésátruházás rendelkező ügylet, a rendelkező ügyletek körében pedig a szerződési szabadság elve nem érvényesül. KLIMKE i. m. 5.

¹¹⁴ Grundgesetz 14. § (1) bekezdés és 2. § (1) bekezdés.

¹¹⁵ LIEDER i. m. 98.

¹¹⁶ KLIMKE i. m. 17.

¹¹⁷ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 186.; LARENZ i. m. 618.

¹¹⁸ VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 199.

¹¹⁹ VÉKÁS i. m. 207.

¹²⁰ Ptk. 6:193. §. Ld. ehhez GÁRDOS (2009) i. m. 95–127.

A német jogban minden jogügyleti jogutódlás absztrakt rendelkező ügylet, amely elkülönül a kötelező ügylettől (*Trennungsprinzip*)¹²¹ és amely független a jogcím érvényességétől (*Abstraktionsprinzip*).¹²² Az absztrakció két komponensből áll. A „belső” absztrakció azt fejezi ki, hogy a rendelkező ügylet mentes a jogcímtől,¹²³ míg a „külső” absztrakció következtében a kötelező ügylet léte és érvényessége a rendelkező ügylet létre és érvényességére nem hat ki.¹²⁴ Míg az absztrakciós elv ingó dolgok esetén azáltal növeli a forgalom biztonságát, hogy a szerzőnek nem kell a teljes átruházási lánc érvényességét vizsgálni, a követelések esetén az elv azáltal védi az engedményt, hogy nem kell attól tartania, hogy az adós a korábbi átruházások alapjául szolgáló kötelező ügylet érvényességével kapcsolatos kifogást hoz fel vele szemben.¹²⁵

A dologi megállapodás létrejöttéhez a felek, a rendelkezés tárgya (az átruházni kívánt vagyontárgy) és az átruházás módjának a meghatározása szükséges.¹²⁶ Az érvényességére az általános jogügyleti szabályok irányadóak.¹²⁷

Klimke – némi iróniával – jegyzi meg, hogy a német jogban nem vitatott, hogy a szerződésátruházás rendelkező ügylet. Azzal kapcsolatban ugyanakkor már nem egységes az egyes szerzők álláspontja, hogy mi a rendelkezés tárgya, ki rendelkezik és a szerződésátruházás vajon egyben kötelező ügylet is.¹²⁸

A rendelkezés tárgya – a jogirodalom többségi álláspontja szerint – a jogosulti és a kötelezetti pozíció,¹²⁹ azaz a kötelmi jogviszony mint egész.¹³⁰ Közelebbről, a szerződésből kilépő fél oldalán a rendelkezés tárgya a már fennálló és a potenciális követelések, a hatalmasságok, a szerződésből fakadó szolgáltatások és a szerződéssel összefüggő jognyilatkozatok átvételének a joga, a szerződésben maradó fél oldalán pedig a rendelkezés tárgya a szerződésben maradó fél aktuális és potenciális hitelezői pozíciója.¹³¹ A kifogások átszállása nem a rendelkező ügylet tárgya, az pusztán a jogutódlás következménye.¹³² Ahogy arra fent utaltunk, a jogirodalom nem egységes a tekintetben, hogy maga a kötelem negatív elemei képezhetik-e rendelkezés tárgyát.

A rendelkezés tárgya körüli bizonytalanságot jól tükrözi, hogy Nörr anomáliának minősíti, hogy a szerződési pozíció rendelkező ügylet tárgya lehet. Nörr tehát magát a szerződési pozíciót tekinti a rendelkezés tárgyának, és erre vonatkozóan fogalmazza

¹²¹ A *Trennungsprinzip* eredetéhez ld. SAVIGNY i. m. 312.

¹²² LIEDER i. m. 231., 264. Többek között Heckre és Coester-Waltjenre hivatkozással jelzi Lieder, hogy a rendelkező ügylet alapjául szolgáló dologi megállapodás kifejezés téves, mivel annak tárgya nem csak dolog, hanem jog, követelés, tartozás és szerződési pozíció is lehet. LIEDER i. m. 236.

¹²³ LIEDER i. m. 272.

¹²⁴ LIEDER i. m. 272.

¹²⁵ LIEDER i. m. 278.; NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. § 2 I 2 b.

¹²⁶ LIEDER i. m. 237.

¹²⁷ *Motive zu dem Entwurf eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. 3. k. Berlin–Leipzig, Guttentag, 1888. 8.

¹²⁸ KLIMKE i. m. 72.

¹²⁹ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 187.

¹³⁰ LARENZ i. m. 618.; KLIMKE i. m. 72.

¹³¹ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 187.; KLIMKE i. m. 72.

¹³² KLIMKE i. m. 73.

meg a kritikáját arra alapozva, hogy miközben a német jog elismeri, hogy a szerződési pozícióval lehet rendelkezni, addig a szerződési pozíción egyébként dologi jogok (így pl. haszonélvezet vagy zálogjog) nem alapíthatók.¹³³

Végül e körben vitatott az is, hogy a szerződésben maradó fél rendelkezésének mi a tartalma. A jogirodalom e körben a szerződésben maradó fél és a tartozásátvállalás jogosultja pozíciójának hasonlóságára tekintettel a tartozásátvállaláshoz nyúl vissza.¹³⁴ Tartozásátvállalás esetén a többségi álláspont szerint a jogosult rendelkezése a kötelem tartalmának a változását eredményezi,¹³⁵ míg a kisebbségi álláspont szerint a rendelkezés tartalma az, hogy a jogosult lemond a korábbi kötelezettel (szerződésátruházás esetén a szerződésből kilépő féllel) szembeni jogairól.¹³⁶ Klimke meggyőzően mutat rá, hogy a két álláspont közötti különbség dogmatikai szempontból ugyan izgalmas, de annak gyakorlati relevanciája nincs.¹³⁷

3.3. A szerződésátruházás mint kötelező ügylet

Kérdés, hogy ha a szerződésátruházás rendelkező ügylet, akkor van-e és ha igen, akkor mi a jogcíme a rendelkezésnek.

A német jogban a rendelkező ügylet – főszabályként – absztrakt természetű. A rendelkező ügylet nem tartalmazza maga a vagyonmozgás jogcímét, hanem ez a felek között létrejövő kötelező ügyletben rejlik.¹³⁸ Általában kevés problémát okoz a kötelező ügylet „megtalálása”. A szerződésátruházás esetén azonban, részben arra tekintettel, hogy az ügyletnek három érintettje van, részben pedig arra, hogy a fent ismertetettek szerint a kétoldalú szerződéssel történő szerződésátruházás különféle változatokban is létrejöhét, nem olyan egyszerű megválaszolni ezt a kérdést.

A német jogirodalomban szinte egyedül Zweigert vitatja, hogy szükséges-e egyáltalán kauza a szerződésátruházáshoz. Zweigert szerint abban az esetben, ha a szerződésbe belépő fél azért lép be a jogviszonyba, hogy a szerződést „megszerezze”, a szerződésből kilépő fél célja pusztán a szerződési pozíciótól való szabadulás, a szerződésben maradó fél számára pedig pusztán az a releváns, hogy az alanycsere jogutódlás legyen, akkor a szerződésátruházás maga a cél (*Selbstzweck*). Álláspontja szerint tipikusan ez a helyzet, ha a szerződésátruházásban részes felek közül egyik sem fizet vagy teljesít más ellenszolgáltatást.¹³⁹

¹³³ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 187.

¹³⁴ LARENZ i. m. 604.

¹³⁵ Ld. pl. LARENZ i. m. 604.

¹³⁶ DÖRNER i. m. 184.

¹³⁷ KLIMKE i. m. 75.

¹³⁸ LARENZ i. m. 618.; ROTH–KIENINGER i. m. § 398 Rn 2.; STÜRNER i. m. § 398 Rn 1.; KLIMKE i. m. 79.

¹³⁹ KONRAD ZWIEGERT: Das Statut der Vertragsübernahme. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, B. 23. (1958) 651–652. Az újabb jogirodalomból lásd WAGEMANN i. m. 554. Ld. továbbá Klimke álláspontját, aki szerint szerződésátruházás esetén a szerződésből kilépő fél elveszti a szerződésből fakadó követeléseit és jogait, egyúttal megszabadul a szerződésből fakadó tartozásoktól. A szerződésbe belépő fél oldalán egyúttal ennek az inverze történik. Ez a különbség

A többségi álláspont szerint, mivel maga az átruházás rendelkező ügylet, ezért a mögött szükségszerűen található egy kötelező ügylet, amelyben a felek a szerződésátruházásra vállaltak kötelezettséget.¹⁴⁰ Más szerzők ezzel szemben úgy foglalnak állást, hogy a szerződésátruházással a felek közvetlenül valósítják meg a céljukat, anélkül, hogy korábban az átruházásra kötelezettséget vállaltak volna. Legalábbis ez az eset akkor, ha az átruházással összefüggésben ellenszolgáltatás fizetésére egyik fél sem vállal kötelezettséget.¹⁴¹ Lieder álláspontja szerint a szerződésátruházás pusztán rendelkező ügylet, amely mögött kötelező ügylet nem található. Ennek magyarázataként arra mutat rá, hogy a szerződésátruházást követően a szerződésbe belépő fél kötelezettségét nem a szerződésátruházás mögött megbújó kötelező ügylet, hanem az eredeti szerződő fél pozíciója határozza meg.¹⁴²

Azon szerzők között, akik a szerződésátruházás esetén is szükségesnek látnak kötelező ügyletet, vitatott, hogy a szerződésbe belépő fél számára a szerződésátruházás elkötelező ügylet-e.¹⁴³ Egyes szerzők a kérdésre igenlő választ adnak,¹⁴⁴ míg mások – azt hangsúlyozva, hogy új kötelezettség elvállalására nem, csupán egy már létező kötelezettség átvállalására kerül sor – vitatják ezt.¹⁴⁵ Klimke terminológiai vitának látja e kérdést, mivel az nem vitatott, hogy a szerződésátruházás eredményeként a szerződésbe belépő felet olyan kötelezettség terheli, amely a szerződésátruházást megelőzően nem terhelte.¹⁴⁶

Ugyancsak vitatott, hogy a kötelező ügylet kik között jön létre. Mivel vagyonmozgás jellemzően két fél között értelmezhető, ezért – a rendelkező ügyletkez hasonlóan – a kötelező ügylet esetén is mindhárom forgatókönyvet vizsgálni kell.

A szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél közötti jogviszonyban a legkönnyebb a vagyonmozgás felismerése, hiszen az alanyváltozás is ezen személyek között történik. A szerződésből kilépő fél szabadul a szerződésből fakadó kötelezettségektől és elveszti a szerződésből fakadó jogokat és követeléseket, a szerződésbe belépő fél pedig ugyanezen aktívakat és passzívákat szerzi meg. Az elkötelező ügylet tehát tipikusan *solvendi causa*.¹⁴⁷

A többségi álláspont szerint nem szükséges, hogy a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél között jöjjön létre a kötelező ügylet.¹⁴⁸ Ugyancsak elképzelhető a vagyonmozgás a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél között. A szerző-

alkalmas lehet a szerződésátruházás gazdasági indokának a megvilágítására, a szerződésátruházással megvalósuló kétirányú vagyonmozgás tehát öncél. KLIMKE i. m. 84–85.

¹⁴⁰ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 199.; DÖRNER i. m. 191.

¹⁴¹ WAGEMANN i. m. 555.

¹⁴² LIEDER i. m. 135.

¹⁴³ KLIMKE i. m. 78.

¹⁴⁴ LARENZ i. m. 618.

¹⁴⁵ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 223.

¹⁴⁶ KLIMKE i. m. 79.

¹⁴⁷ Részben eltérő állásponton van Klimke, aki szerint például az ajándékozási céllal történő szerződésátruházás esetén nincs szó *solvendi causa*-ról. KLIMKE i. m. 83.

¹⁴⁸ KLIMKE i. m. 80. Eltérő álláspontot képvisel pl. Dörner, aki szerint a kötelező ügylet minden esetben a kilépő és a belépő közötti ügyletre vezetendő vissza. DÖRNER i. m. 184., 187.

désben maradó fél irányából nézve az új szerződő partner a tartozás irányának a megváltozását eredményezi, valamint – adott esetben – a változás a szerződésben maradó fél pozíciójának az erősödésével is járhat. Ez a helyzet például, ha a korábbi szerződő fél fizetéképtelen volt, míg az új szerződő fél szolvens. Ebben az esetben is elképzelhető, hogy a két fél között létrejön egy kötelező ügylet, amelynek teljesítéseként sor kerül a szerződésátruházásra, de annak sincs akadálya, hogy a szerződésátruházás itt is *Selbstzweck* legyen.¹⁴⁹ Ugyanez igaz a szerződésben maradó és a szerződésből kilépő fél között is.¹⁵⁰

Ha a szerződésátruházásra háromoldalú ügylet eredményeként kerül sor, akkor jellemzően mindhárom fél a saját gazdasági célját kívánja megvalósítani az ügylettel. Ezzel kapcsolatban korábbi, az átruházásra irányuló kötelezettségvállalás nem létezik a felek között, de a szerződésátruházással hallgatólagosan létrejön egy háromoldalú kötelező ügylet.¹⁵¹

Klimke vizsgálja azt a kérdést, hogy a kötelező ügyletre milyen szabályok irányadók. A szerződésben maradó és a szerződésbe belépő, valamint a szerződésben maradó és a szerződésből kilépő közötti szerződést atipikus szerződésnek tartja.¹⁵² Ellenben a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő között létrejövő megállapodásra az adásvétel szabályait tartja indokoltnak alkalmazni.¹⁵³

A kötelező ügyletre az általános szabályok irányadók. E körben ezért a jogirodalom kevés, olyan kérdést vizsgál, amely kifejezetten a szerződésátruházás kapcsán lenne releváns.

Az egyik ilyen kérdés a harmadik fél hozzájárulásának a hiánya. Ezzel kapcsolatban a jogirodalom álláspontja az, hogy a hozzájárulás megtagadása a kötelező ügylet alanyai között lehetetlenülésnek minősülhet.¹⁵⁴

Értelemszerűen szerződésátruházás esetén is külön vizsgálandó a kötelező ügylet és a rendelkező ügylet érvényessége.¹⁵⁵ Kevés szerző vizsgálja azt a kérdést, hogy a kötelező ügylet hibája kihat-e a szerződésátruházásra. Dörner, Pieper és Klimke álláspontja szerint az alapügylet hibája – a felek eltérő rendelkezésének a hiányában¹⁵⁶ – nem hat ki a szerződésátruházásra.¹⁵⁷

Ugyancsak vizsgálja néhány szerző,¹⁵⁸ hogy az átruházni kívánt szerződés létre nem jött, érvénytelensége, az attól való elállás miként minősíthető a kötelező ügylet alanyának a jogviszonyában. Egységes az álláspont a tekintetben, hogy ha a szerződés

¹⁴⁹ KLIMKE i. m. 88.

¹⁵⁰ KLIMKE i. m. 89–90.

¹⁵¹ KLIMKE i. m. 369–370.

¹⁵² KLIMKE i. m. 374–375.

¹⁵³ KLIMKE i. m. 371–374.

¹⁵⁴ KLIMKE i. m. 377–378.

¹⁵⁵ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 199.

¹⁵⁶ KLIMKE i. m. 92.

¹⁵⁷ DÖRNER i. m. 191.; PIEPER i. m. 214.; KLIMKE i. m. 90–93.

¹⁵⁸ Lásd pl. Harm Peter WESTERMANN: § 453. In: Harm Peter WESTERMANN (szerk.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. München, Beck, *2019, Rn. 10.

érvénytelen és nincs is mód arra, hogy az utóbb érvényessé váljon, az szerződésszegésnek minősül, de vitatott, hogy vajon jogszavatossági hibáról van-e ilyenkor szó vagy az eladó az átruházásra vonatkozó kötelezettségét [BGB 433. § (1) bek.] sérti-e meg.¹⁵⁹

Ha a rendelkező ügylet érvényes, de a kötelező ügylet érvénytelen, a feleknek a gazdagodással kell elszámolniuk. Ha a szerződésben maradó fél kész a felekkel együttműködni, akkor a szerződés visszaruházásának lehet helye.¹⁶⁰ Ennek hiányában a szerződésbe belépő fél a szerződés aktíváinak a visszaruházására köteles, a szerződésből kilépő fél pedig köteles a szerződésbe belépő felet a kötelezettségek alól mentesíteni.¹⁶¹ A szerződésbe belépő és a szerződésben maradó fél közötti szerződés esetén a szerződésben maradó fél a többi érintett együttműködése esetén visszaruházást, ennek hiányában a szerződés megszüntetését követelheti.¹⁶² A szerződésbe belépő fél pedig közreműködés esetén a szerződés visszaruházását, ennek hiányában az érték megtérítését követelheti a BGB 812. § (1) bekezdése és 818. § (2) bekezdése alapján.¹⁶³

4. A szerződésátruházási szerződés alanyai

A szerződési pozíció átszállására szerződés vagy jogszabály rendelkezése alapján kerülhet sor.¹⁶⁴ A szerződésen alapuló szerződésátruházás megvalósulhat akár három-, akár kétoldalú szerződés formájában. Ez utóbbi esetén az átruházás a kétoldalú szerződésben nem részes fél hozzájárulását igényli.¹⁶⁵

4.1. A szerződésátruházás mint háromoldalú ügylet

A német jogirodalom lényegében kivétel nélkül elismeri, hogy a szerződésátruházás megvalósulhat a szerződésből kilépő, a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél háromoldalú szerződésekként.

Az egyetlen jelentős kritikát ezzel kapcsolatban Dörner fogalmazta meg, aki vitatta, hogy a szerződésátruházás háromoldalú szerződésekként is létrejöhet.¹⁶⁶ Dörner kiindulópontját e tekintetben a tartozásátvállalás BGB-beli szabályai jelentették. A tartozásátvállalásra a BGB két megoldást is nyújtott: a 414. §-a szerint a jogosult és az új kötelezett, a 415. § szerint pedig a jogosult hozzájárulása mellett a régi és az új kötelezett szerződését. Dörner álláspontja szerint a szerződésátruházásra kizárólag a BGB 415. §-a szerint kerülhet sor, nincs mód tehát arra, hogy a szerződésben maradó fél ne pusztán hozzájárulást adjon az alanyváltozáshoz, hanem az átruházásban részes

¹⁵⁹ KLIMKE i. m. 383.

¹⁶⁰ KLIMKE i. m. 398.

¹⁶¹ KLIMKE i. m. 398.

¹⁶² KLIMKE i. m. 399.

¹⁶³ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 199.; KLIMKE i. m. 400.

¹⁶⁴ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 191.

¹⁶⁵ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 191.; KLIMKE i. m. 37.; HEINEMEYER i. m. Vor § 414 Rn. 9.; LARENZ i. m. 618.; a bírói gyakorlatból lásd pl. BHGZ 142, 23, 30.

¹⁶⁶ DÖRNER i. m. 133.

féllé válják. Dörner a juttatás (*Zuwendung*) irányából közelítve a kérdéshez azt állította, hogy szerződésátruházás esetén a juttatásra a kilépő és a belépő fél között kerül sor, mivel az ő vagyonukban áll be változás.¹⁶⁷ A szerződésben maradó fél számára csupán annak a biztosítása szükséges, hogy a szerződésbe belépő fél vagyoni helyzete és fizetőkészsége ne legyen rosszabb, mint a szerződésből kilépő féle. Ebből azonban jól látszik, hogy a szerződésben maradó fél nem szerződő partner, a helyzete a BGB 415. §-ában szabályozottal azonos.

Ezt az értelmezést azonban számos szerző bírálja. Nörr például arra mutat rá, hogy Dörner álláspontja figyelmen kívül hagyja a szerződésben maradó fél további érdekeit. A sörszállítási szerződések példáján Nörr arra mutat rá, hogy számos esetben a szerződésátruházás során a szerződésben maradó fél szerepe nem passzív, a jogutódlást pusztán „eltűrő”. Épp ellenkezőleg: a szerződésátruházás a szerződésben maradó fél érdekeit szolgálja. Nörr példája szerint a kocsmá tulajdonosának a személyében bekövetkező változás esetén adott esetben a sörszállító érdekét szolgálja, hogy a jogelőd-del kötött szerződés változatlan tartalommal fennmaradjon. Indokolatlan ezért nem elismerni, hogy a szerződésben maradó fél a szerződésátruházásban részes fél lehet. Ahelyett tehát, hogy csupán a kétoldalú szerződésátruházást ismernénk el, a három érintett fél számára választási lehetőséget kell biztosítani, hogy a szerződésátruházás – a szerződésben maradó fél hozzájárulása mellett – a kilépő és a belépő szerződéseként vagy a felek háromoldalú szerződéseként jön-e létre.¹⁶⁸

4.2. A szerződésátruházás mint kétoldalú ügylet

Bár – figyelemmel a kétoldalú szerződésben nem részes harmadik fél hozzájárulásának szükségességére – a két- és a háromoldalú szerződés formájában megvalósuló szerződésátruházás között a különbség formainak tűnik, e különbségnek praktikus következményei is vannak. Míg a kétoldalú szerződés a két fél akarategységének kialakulásával létrejön, ahhoz a felek kötve vannak, addig a háromoldalú szerződés esetén a három fél akarategységének megteremtéséig szerződésről nem beszélhetünk, így a felek – az ajánlati kötöttség korlátai között – kiléphetnek a formálódó megállapodásból.

Vitatott a jogirodalomban, hogy a kétoldalú szerződés mely felek között jöhet létre.¹⁶⁹ Azt minden szerző elismeri, hogy a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél között létrejöhet a szerződés. Ebben az esetben a szerződésátruházás konstrukciója a jogviszonyok alanyait tekintve nem tér el az engedményezés és a tartozásátvállalás körében szabályozott megoldástól.¹⁷⁰ Egyes szerzők ezen túlmenően azt is elismerik, hogy a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél között is létrejöhet a szer-

¹⁶⁷ DÖRNER i. m. 133.

¹⁶⁸ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 193.

¹⁶⁹ Vitatott, hogy a kétoldalú és a háromoldalú megoldások között létezik-e „rangsor”, azaz e kettő közül bármelyik főszabálynak tekinthető-e. Figyelemmel arra, hogy a kérdés a hazai szabályozás jobb megértése szempontjából (és akár azt is megjegyezhetjük, hogy talán még a német szabályozás szempontjából is) kevésbé releváns, ezért a vita ismertetésétől eltekintünk. (Ld. ehhez KLIMKE i. m. 39–41.)

¹⁷⁰ KLIMKE i. m. 53.

ződés.¹⁷¹ Ebben az esetben az átruházásra az alábbiak szerint kerül sor: a szerződésből kilépő felet terhelő tartozás az adós közreműködése nélkül átruházható a BGB 414. §-a alapján, míg az őt illető követelések átruházására a BGB 185. §-a szerint mint nem jogosult általi rendelkezés érvényesül.¹⁷² Végül létezik olyan álláspont is, amely szerint akár a szerződésből kilépő és a szerződésben maradó fél között is létrejöhet a szerződésátruházás.¹⁷³ Ezt azonban a jogirodalom általában problematikusnak tartja.¹⁷⁴ E megoldás már a követelések átruházás kapcsán is nehézségekbe ütközik, hiszen a BGB 398. §-a alapján a követelések átruházása a régi és az új jogosult megállapodását feltételezi. Bár felmerülne, hogy a szerződésből kilépő fél és a szerződésben maradó fél a szerződésbe belépő, de az átruházási szerződésben nem részes fél javára köti meg az átruházási szerződést, a bírói gyakorlat nem ismeri el a harmadik személyek javára kötött rendelkező ügyleteket.¹⁷⁵ Értelemszerűen ennél még problematikusabb a kötelezettségek harmadik személyre történő átruházása olyan szerződés formájában, amelyben az új kötelezett nem szerződő fél. Ez a megoldás nyilvánvalóan szembemegy a kötelmek relatív szerkezetével. Bár a német jogban a BGB 185. §-ában szabályozott nem jogosult általi rendelkezés számos esetben szolgál megoldásként, a jelen esetben a rendelkezés nem alkalmazható, hiszen a tartozásnak épp a szerződésben maradó fél a jogosultja, a tartozásátvállalás a jogosult általi rendelkezésnek minősül.¹⁷⁶ A többségi álláspont ezért elveti annak a lehetőségét, hogy a szerződésátruházásra irányuló szerződés a szerződésben maradó fél és a szerződésből kilépő fél között jöjjön létre a szerződésbe belépő hozzájárulása mellett.¹⁷⁷

Ha a szerződésátruházásra két személy közötti szerződéssel kerül sor, akkor az ügylet – a szerződési szabadságból, pontosabban a szerződési partner megválasztásának a szabadságából fakadóan¹⁷⁸ – a harmadik fél előzetes vagy utólagos hozzájárulását igényli.¹⁷⁹ A hozzájárulásig a szerződés érvénytelen (*schwebende Unwirksamkeit*).

A hozzájárulás akár ráutaló magatartással is megadható.¹⁸⁰ A BGB 182. § (2) bekezdése alapján a hozzájárulásra nem irányadóak az alapügyletre előírt formai köve-

¹⁷¹ Ld. pl. Michael MARTINEK: Derivativer und originärer Verbraucherschutz bei der Vertragsübernahme. *Juristen Zeitung*, 2000. 557.

¹⁷² KLIMKE i. m. 56.

¹⁷³ Volker RIEBLE: § 414 In: *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Berlin, Sellier-De Gruyter, ¹³2017. Rn. 109.

¹⁷⁴ KLIMKE i. m. 57.

¹⁷⁵ BHGZ 41, 95, 96. Klimke utal arra, hogy a harmadik javára kötött rendelkező ügyletek kizártságát részben orvosolhatja az a megoldás, hogy átruházás helyett a felek megszüntetik az eredeti követelést, és azt a harmadik javára újraalapítják. E körben ugyanis nem érvényesül a fent hivatkozott tilalom.

KLIMKE i. m. 57.

¹⁷⁶ KLIMKE i. m. 58.

¹⁷⁷ KLIMKE i. m. 64.

¹⁷⁸ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 191.

¹⁷⁹ Bár a BGB analógiaként hivatkozott 415. §-a utólagos hozzájárulásról (*Genehmigung*) szól, a jogirodalom álláspontja egységes, hogy a harmadik személy a nyilatkozatát előre is megteheti. Lásd pl. NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 193.

¹⁸⁰ KLIMKE i. m. 230.

telmények. Egyebekben a hozzájárulással kapcsolatban különös követelmények nem érvényesülnek, így a nyilatkozat érvényessége és hatályossága az általános szabályok szerint vizsgálendő.¹⁸¹ A hozzájárulás megtámadásával kapcsolatban az a kérdés merült fel, amelyet már fent vizsgáltunk: kihez kell címezni a megtámadó nyilatkozatot. A BGB 182. § (1) bekezdése alapján a hozzájárulás akár az egyik, akár a másik félhez címezhető, a BGB azonban arra a kérdésre nem ad választ, hogy a megtámadást az eredeti címzethez, bármelyik félhez vagy mindkét félhez kell-e címezni. A BGH álláspontja szerint a megtámadást mindkét félhez kell címezni, mivel az eredményes megtámadás mindkét fél helyzetét alapvetően érinti.¹⁸² A jogirodalom többségi is ezen az állásponton van.¹⁸³

A szerződésátruházáshoz szükséges hozzájárulását a szerződésben maradó fél akár már a szerződés létrejöttékor megadhatja.¹⁸⁴ A hozzájárulás megadható meghatározott személyi kör tekintetében is.¹⁸⁵ Nörr arra mutat rá, hogy a hozzájárulás megadható meghatározott feltételek mellett is. A közzétett esetek alapján ilyen tipikusan üzletrészátruházás esetén fordul elő.¹⁸⁶ Ugyancsak nincs akadálya annak, hogy a hozzájárulásra ráutaló magatartással kerüljön sor.¹⁸⁷

Klimke mutat rá, hogy azokban az esetben, amikor a fél a szerződésátruházáshoz szükséges hozzájárulását már a szerződéskor megadja, de ezt az általános szerződési feltételeiben teszi meg, akkor az általános szerződési feltétel szerződés részévé válására vonatkozó szabályok és a szerződési feltételek tisztességtelenségére vonatkozó szabályok alapján kell vizsgálni, hogy van-e hozzájárulás a szerződésátruházáshoz.¹⁸⁸

A felek jognyilatkozatai időben elválhatnak egymástól. Ahogy az sem szükséges, hogy a háromoldalú szerződés egy okiratban öltön testet, nincs időponthoz kötve kétoldalú szerződés esetén a szerződésben nem részes fél hozzájárulása sem. A harmadik személy a hozzájárulását akár a kétoldalú megállapodás létrejöttét megelőzően, akár azt követően is megadhatja.¹⁸⁹

Bár általában a felek szabadon választhatnak a két- vagy háromoldalú szerződési konstrukció között, egyes esetekben a választási jog korlátozott. Ha például az alapul fekvő jogviszonyban a felek a követelés átruházhatóságát korlátozták, akkor a szerződésátruházás csak háromoldalú szerződésben valósítható meg.¹⁹⁰ Ugyanez a helyzet abban az esetben is, ha a felek a szerződésátruházással egyidejűleg módosítani

¹⁸¹ KLIMKE i. m. 232–243.

¹⁸² BGHZ 137, 255, 260.

¹⁸³ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 199, ROTH–KIENINGER § 398 Rn. 189.

¹⁸⁴ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 193.

¹⁸⁵ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 193. A társasági jogi joggyakorlatra utalással, pl. BGH WM 1955, 805.

¹⁸⁶ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 193. A joggyakorlatához lásd BGH WM 1955, 805.

¹⁸⁷ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 194.

¹⁸⁸ KLIMKE i. m. 243–244.

¹⁸⁹ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 191.

¹⁹⁰ KLIMKE i. m. 54. BGHZ 70, 299, 303.

is kívánják az átruházott szerződést. Ez – magától értetődő módon – nem lehetséges anélkül, hogy a szerződésbe belépő fél e szerződésben szerződő fél lenne.¹⁹¹

5. A szerződésátruházási szerződéssel kapcsolatos egyes kérdések

5.1. A szerződés létrejötte és érvényessége

A szerződés létrejötte az általános szabályok irányadóak.¹⁹² E szabályokat csupán némiképp bonyolítja, hogy a BGB klasszikusan kétoldalú jogviszonyokra megfogalmazott szabályait szerződésátruházás esetén – a választott szerződési konstrukció függvényében – háromalanyú jogviszonyban kell alkalmazni. Ez a jognyilatkozatok megtétele, a szerződés létrejöttéhez szükséges akarategység kapcsán nem vet fel különleges problémákat. A jognyilatkozat hatályosulását értelemszerűen mindkét címzett tekintetében vizsgálni kell.¹⁹³

Nem egységes a német jogirodalom azzal kapcsolatban, hogy a szerződéshez szükséges akarategységnek mire kell kiterjednie átruházás esetén. Az *Einheitstheorie* alkalmazása esetén a kérdésre adott válasz egyértelmű: az akarategységnek a szerződési pozíció átruházására kell kiterjednie. A *Zerlegungstheorie* esetén azonban a helyzet nem ennyire egyértelmű. Nem világos ugyanis, hogy ha a felek akarategysége a szerződési pozícióhoz kapcsolódó valamennyi átruházható követelés, jog és tartozás átruházására kiterjed, akkor azzal magát a szerződési pozíciót vagy csupán a megjelölt követeléseket, jogokat és tartozásokat kívánják-e átruházni a felek. Klimke példája szerint a dogmatikai vita gyakorlati jelentőségűvé válik, ha például a szerződésátruházást megelőzően a vevő a vételár esedékes részletét már megfizette, és arra a kérdésre keressük a választ, hogy az átruházást követően a visszakövetelés joga az eredeti vagy az új vevőt illeti-e.¹⁹⁴ Klimke álláspontja szerint ezért abban a *Zerlegungstheorie* esetén is szükséges a teljes szerződési pozíció átruházására vonatkozó akarategység megkövetelése.

Ugyancsak kevés speciális kérdés merül fel az érvénytelenség körében. A háromoldalú szerződés megtámadásával kapcsolatban kevés közzétett eset található. A BGH egy bérleti szerződésbe történő belépés kapcsán azt vizsgálta, hogy megtámadható-e a szerződés, ha a szerződésbe belépő fél a szerződésben maradó felet megtévesztette, de erről a szerződésből kilépő fél nem tudott és nem is kellett tudnia. A BGH ilyen körülmények között a szerződést nem látta megtámadhatónak. A sikeres megtámadáshoz a BGB 123. § (2) bekezdése alapján mindkét másik félnek közre kellett volna működnie a megtévesztésben vagy arról tudnia kellett volna.¹⁹⁵ Jóhiszemű harmadik személy esetén nincs helye a szerződés megtámadásának.¹⁹⁶

¹⁹¹ LARENZ i. m. 618.; KLIMKE i. m. 65.

¹⁹² KLIMKE i. m. 95.

¹⁹³ KLIMKE i. m. 96.

¹⁹⁴ KLIMKE i. m. 23.

¹⁹⁵ BGHZ 137, 255.

¹⁹⁶ KLIMKE i. m. 119–125.

Ha a szerződés a fentiek szerint nem támadható meg, helye lehet pusztán a két érintett közötti megtámadásnak, feltéve, hogy a megtévesztés az átruházás objektíven különválasztható részére vonatkozik.¹⁹⁷ Ha a szerződésből kilépő felet tévesztette meg akár a szerződésben maradó, akár a szerződésbe belépő fél, akkor a részbeni megtámadás kizárt, hiszen a megtámadás szükségszerűen a jogviszony alapját: a jogutódlást érinti. Klimke álláspontja szerint ugyanakkor nem kizárt a részleges megtámadás abban az esetben, ha a szerződésben maradó fél tévesztette meg a szerződésbe belépő felet, és a szerződésből kilépő fél a megtévesztésről nem tudott és arról nem is kellett tudnia. Ebben az esetben a szerződésből kilépő fél a sikeres megtámadás ellenére szabadul a jogviszonyból, a megtévesztés további következményeit pedig a belépő és a szerződésben maradó fél jogviszonyában kell levonni. Ugyanezt az álláspontot tartja irányadónak a szerződésben maradó fél szerződésből kilépő fél általi megtévesztése esetén.¹⁹⁸

A tévedés és megtévesztés miatti megtámadhatóság ugyancsak számos kérdést vet fel, amelyekre nincs egyértelmű válasz a német jogban.

Megtévesztés esetén a BGB 123. §-a biztosítja a megtévesztett félnek a jognyilatkozat megtámadásának a jogát. A BGB 123. § (2) bekezdése a harmadik személy általi megtévesztés esetén a megtámadás lehetőségét leszűkíti, amikor a megtámadás feltételévé teszi, hogy a jognyilatkozat címzettje a megtévesztésről tudott vagy arról tudnia kellett. Az általában könnyen alkalmazható szabály mind a három-, mind a kétoldalú szerződéssel megvalósuló szerződésátruházás esetén egyaránt számos kérdést vet fel.

Háromoldalú szerződéssel létrejövő szerződésátruházás esetén vizsgálandó, hogy melyik fél tévesztette meg a másik felet és a harmadik fél a megtévesztésről tudott-e. Ilyen esetben is a BGB 123. § (2) bekezdése értelmében vett harmadik személynek tekintik a szerződésben szereplő harmadik személyt, ezért megtámadásra akkor van lehetőség, ha a megtévesztésben részt nem vevő személy a megtévesztésről tudott, vagy arról tudnia kellett.¹⁹⁹ A megtámadási jog gyakorlása azonban ezen felül is akadályokba ütközhet. Ha ugyanis az érvénytelenség a jogviszony objektívan elkülöníthető részére vonatkozik, akkor csupán e rész tekintetében van helye megtámadásnak. A szerződésből kilépő fél megtévesztése esetén ez főszabályként nem értelmezhető, hiszen a szerződésből kilépő fél részben nem tud visszalépni a jogviszonyba, így az ő megtévesztése esetén részbeni megtámadásnak nincs lehetősége. A szerződésbe belépő és a szerződésben bent maradó fél esetén azonban elvileg nem vethető el a részbeni megtámadás. Elképzelhető tehát, hogy a megtámadás következtében a szerződésbe belépő fél szabadul a kötelemből, míg a szerződésből kilépő fél a kötelemben nem kerül vissza, azaz a szerződésben maradó fél két szék között a pad alatt találja magát.²⁰⁰

Ezzel összefüggésben vizsgálandó, hogy a BGB ilyen esetben nem zárja-e ki a részleges érvénytelenséget. A BGB 139. §-a úgy rendelkezik, hogy ha a jogügyletnek csak egy része érvénytelen, a részleges érvénytelenség az egész jogügylet érvénytelenségét

¹⁹⁷ KLIMKE i. m. 126.

¹⁹⁸ KLIMKE i. m. 126–127.

¹⁹⁹ KLIMKE i. m. 125.

²⁰⁰ KLIMKE i. m. 126–127.

eredményezi, kivéve, ha feltehető, hogy az érvénytelen rész nélkül is létrejött volna a jogügylet. Szerződésátruházás esetén a szerződésből kilépő fél – főszabályként – értelemszerűen attól függetlenül is kilépett volna a szerződésből, hogy a jogutódja a szerződésbe belépett volna. Azért csak főszabályként, mert ha a szerződésből kilépő fél ellenszolgáltatás fejében engedte át a szerződéses jogviszonyát, akkor a szerződésből kilépő fél számára alapvető fontosságú lehet, hogy a jogutódlás létrejöjjön.²⁰¹ A szerződésben maradó fél ellenben nyilvánvalóan nem akarja, hogy a szerződő partnere anélkül essen ki a jogviszonyból, hogy a helyére más belépne. Fontos azonban megjegyezni, hogy a kérdést a bírói gyakorlat nem vizsgálta és a jogirodalom is csak érintőlegesen tér ki erre a kérdésre. Klimke álláspontja szerint a szerződésátruházás a BGB 139. §-ának helyes értelmezése szerint „akkor teljesen érvénytelen, ha a jogviszony részleges fenntartása kivételesen a szerződésből kilépő fél feltételezett akaratával ellentétes.”²⁰²

Először ránézésre egyszerűbb a helyzet a kétoldalú szerződéssel megvalósuló szerződésátruházás esetén. Ebben az esetben ugyanis a szerződés két fél között jön létre, így a szerződésátruházáshoz hozzájáruló harmadik személy tudata a megtámadás szempontjából irreleváns. Vitatott a jogirodalomban, hogy ez az értelmezés kellően tekintettel van-e a hozzájárulást adó jóhiszemű harmadik személy érdekeire. A BGH egy 1959-es ítéletében elutasította a megszorító értelmezést és kimondta, hogy a megtámadásra jóhiszemű harmadik személy esetén is mód van.²⁰³ Ezzel az értelmezéssel a jogirodalom jelentős része egyetért.²⁰⁴ Egyes álláspontok szerint azonban indokolt lenne a megtámadási jog gyakorlását a harmadik személy rosszhiszeműségétől függővé tenni.²⁰⁵

Ugyancsak vizsgálendő, hogy tévedés²⁰⁶ esetén hogyan alakul a felek pozíciója. Bár a kérdést felsőbb bírósági gyakorlat a szerződésátruházás kapcsán nem vizsgálta, a tartozásátvállalás kapcsán kialakult gyakorlat e körben is alkalmazhatónak tűnik. A BGH szerint az átvenni kívánt jogviszony tartalmával kapcsolatos hiba nem értelmezhető, mivel a jogutód szándéka másra nem irányulhatott, mint a jogelőd és a harmadik személy között fennálló jogviszony átvállalására.²⁰⁷ Ezt az álláspontot azonban egyes szerzők túl merevnek tartják. Nem tűnik meggyőzőnek a BGH érvelése, amikor azt vizsgáljuk, hogy miért ne lehetne a szerződésbe belépő fél tévedésben a fennálló jogviszonyok lényeges tartalmával kapcsolatban.²⁰⁸

Egységes a jogirodalom álláspontja azzal kapcsolatban, hogy háromoldalú szerződéssel bekövetkező jogutódlás esetén a megtámadást kihez kell címezni: mindkét másik félhez.²⁰⁹ Kérdéses azonban, hogy kétoldalú szerződéssel létrejövő jogutódlás

²⁰¹ KLIMKE i. m. 127.

²⁰² KLIMKE i. m. 128.

²⁰³ BGHZ 31, 321, 327. Idézi KLIMKE i. m. 130.

²⁰⁴ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 241.; KLIMKE i. m. 134.

²⁰⁵ Josef ESSER – Eike SCHMIDT: *Schuldrecht Allgemeiner Teil*. II/II. kötet. Karlsruhe, Müller, 82000. 320.

²⁰⁶ BGB 119. §.

²⁰⁷ BGH NJW 1999, 2664, 2665.

²⁰⁸ KLIMKE i. m. 139.

²⁰⁹ Ld. pl. NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 198.; BGHZ 96, 302, 309.

esetén ki a megtámadás címzettje. A BGB 143. § (2) bekezdés első fordulata szerint a megtámadási nyilatkozatot a másik szerződő félhez kell címezni. A BGH álláspontja szerint a megtámadást ilyen esetben is szükséges a hozzájáruló félhez is címezni, hiszen a sikeres megtámadás mindhárom fél pozícióját érinti.²¹⁰ Nörr osztja a BGH álláspontját,²¹¹ míg Dörner szerint a megtámadás a harmadik személy érdekeit csak érintőlegesen befolyásolja, ezért indokolatlan megkövetelni, hogy vele szemben is megtámadja a szerződést a fél.²¹²

5.2. Szerződésátruházás és a jövőbeli követelések engedményezése

A jogirodalomban vitatott volt, hogyan érinti a szerződésátruházás a még létre nem jött követelések engedményezését (*Vorausabtretung*).²¹³ Ebben az esetben az engedményezés időpontjában az átruházni kívánt követelés még nem létezik. A szerződésátruházás következtében azonban a követelés létrejöttékor a követelésnek már nem az átruházó a jogosultja, így arról rendelkezni sem tud.

A BGB a jövőbeli követelések engedményezésére nem tartalmaz szabályt.²¹⁴ A Reichsgericht 1903-as ítélete²¹⁵ kapcsán a jogirodalomban eltérő álláspontok jelentek meg a jövőbeli követelések engedményezhetőségével kapcsolatban.²¹⁶ Míg Eccius a jövőbeli követelések átruházhatatlansága mellett érvelt, von Tuhr – a BGB 185. §-ára hivatkozással – lehetségesnek látta a jövőbeli követelések engedményezését. A bírói gyakorlat töretlenül elismeri a jövőbeli követelések engedményezhetőségét,²¹⁷ és a jogirodalom többsége is e mellett érvel.²¹⁸

Ahogy arra a BGH egy eseti döntésében rámutatott, a kötelező és a rendelkező ügylet mellett jövőbeli követelések esetén egy harmadik lépés is szükséges: az engedményesre a követelés annak létrejöttékor száll át.²¹⁹ Főszabályként az engedményezést követő változások (Pöggeler példája szerint: az engedményes cselekvőképtelenné válása²²⁰)

²¹⁰ BGHZ 96, 302, 309.

²¹¹ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 198.

²¹² Heinrich DÖRNER: Anfechtung und Vertragsübernahme. *Neue Juristische Wochenschrifts*, 1986. 2916, 2919.

²¹³ KLIMKE i. m. 168.

²¹⁴ A BGB tervezetének indokolása még tartalmazott utalást a jövőbeli követelések engedményezhetőségére. Franz Philipp von KÜBEL: *Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Recht der Schuldverhältnisse*. Berlin, Reichsdruckerei, 1882. 17.

²¹⁵ RGZ 55, 334. (VII. Zivilsenat, 1903. szeptember 29.)

²¹⁶ Ld. pl. Max Ernst ECCIUS: Zur Frage der Abtretung künftiger Forderungen. *Deutsche Juristen-Zeitung*, 1904. 53.; Andreas von TUHR: Verfügung über künftige Forderungen. *Deutsche Juristen-Zeitung*, 1904. 426.

²¹⁷ Ld. például RGZ 55, 334; RGZ 58, 72; RGZ 136, 102; BGHZ 7, 365; BGHZ 30, 149.

²¹⁸ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 111.; LARENZ i. m. 585.

²¹⁹ BGHZ 30, 238, 240. A jelen vizsgálathoz nem szükséges kitérni arra a dogmatikailag és praktikus szempontból egyaránt izgalmas kérdésre, hogy vajon a létrejött követelés automatikusan az engedményes követelésként jön létre vagy a követelést az engedményező szerzi meg és róla száll át az engedményesre. (Ld. ehhez GÁRDOS (2009) i. m. 196.)

²²⁰ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 113.

a követelés átszállását nem érintik. Kérdés, hogy mindez szerződésátruházás esetén hogyan érvényesül.

A von Tuhr által kidolgozott és uralkodóvá vált elmélet szerint hiába került sor a szerződésátruházást megelőzően a jövőbeli követelés engedményezésére, az engedményezés hatástalanná válik a szerződésátruházás következtében. Ennek oka, hogy a jövőbeli követelés már nem az engedményező, hanem a szerződésbe belépő személyében jön létre. A szerződésátruházás tehát – függetlenül attól, hogy korábban sor került-e a jövőbeli követelés engedményezésére – kiváltja a célzott joghatást.²²¹ Ugyanerre az álláspontra jutott a BGH is, amikor arra mutatott rá, hogy a jövőbeli követelések engedményezése csak akkor váltja ki a kívánt joghatást, ha a követelés létrejön. Ezt azonban a szerződésátruházás megakadályozza, így a követelés annak létrejöttékor nem száll át az engedményesre.²²²

5.3. Általános szerződési feltételek

Annak megállapítása, hogy a szerződésátruházásra a BGB 305–310. §-ában rögzített, általános szerződési feltételekre vonatkozó előírásai irányadóak, különösebb vizsgálatot nem igényel.²²³ Érdekesebb az a kérdés, hogy ha az átruházni kívánt szerződés általános szerződési feltételt tartalmaz, akkor vajon szerződésátruházás esetén ezek a feltételek ismételten az általános szerződési feltételekre irányadó szabályok szerint vizsgálhatóak-e. Különösen élesen merül fel a kérdés, ha a szerződésbe belépő fél fogyasztó, így rá vonatkozóan szigorúbb előírások vonatkoznak, mint a szerződésből kilépő félre.

Kétségtelen, hogy a BGB hivatkozott rendelkezései a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó normákat tartalmaznak, így – szigorú értelmezés mellett – e rendelkezések a szerződés átruházása esetén már nem alkalmazandóak. Ennek oka kézenfekvő: szerződésátruházás esetén egy már létrejött szerződési pozícióban következik be jogutódlás. Több szerző azonban amellet érvel, hogy az általános szerződési feltételek kontrollja mögött található jogpolitikai cél szerződésátruházás esetén is e szabályok megfelelő – ismételt – alkalmazását indokolja. A szerződésbe belépő fél esetén az információs aszimmetriából fakadó problémák éppolyan hangsúlyosak, mint új szerződés megkötése esetén.²²⁴

Ha a szerződésátruházásra a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél kétoldalú szerződése alapján kerül sor úgy, hogy az általános szerződési feltételt kidolgozó fél a szerződésben marad, akkor az általános szerződési feltételekre vonatkozó szabályok alkalmazása se lehetségesnek, se indokoltnak nem tűnik. Ilyen konstrukció mellett a szerződéses tárgyalásokban jellemzően a szerződésben maradó fél nem vesz részt, adott esetben a szerződésátruházáshoz szükséges hozzájárulását már a szerződésben megadta, így nincs olyan mozzanat, amikor a tájékoztatás megkövetelhető len-

²²¹ TUHR (1914) i. m. 392.

²²² BGH WM 1973, 489. Idézi NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 213.

²²³ KLIMKE i. m. 186.

²²⁴ KLIMKE i. m. 190.

ne. Ráadásul a szerződés fennállása alatt kérdéses, hogy beszélhetünk-e még információs aszimmetriáról, hiszen a szerződésből kilépő fél is megismerhette az átruházni kívánt szerződést. Ugyancsak nem tűnik megoldhatónak a tájékoztatás megkövetelése a szerződésben maradó fél és a szerződésből kilépő fél kétoldalú szerződése esetén. Klimke szerint ilyen esetekben a BGB 305–310. §-ai nem alkalmazhatóak.²²⁵

Más megközelítés szükséges abban az esetben, ha a kétoldalú szerződés az általános szerződési feltételt kidolgozó, a szerződésben maradó fél és a szerződésbe belépő fél között jön létre. Ebben az esetben a szerződésben maradó fél könnyen teljesítheti a BGB általános szerződési feltételekkel kapcsolatos tájékoztatási kötelezettségét, így indokolt a BGB által rögzített tájékoztatás megkövetelése.²²⁶ Ugyancsak elvárt a tájékoztatás háromoldalú szerződés esetén.²²⁷

Mindebből Klimke álláspontja szerint értelemszerűen következik, hogy BGB követelményeinek a nemteljesítése esetén az általános szerződési feltételek körében szabályozott jogkövetkezmények érvényesülnek, azaz a kikötés nem válik az átruházni kívánt szerződés részévé, illetve a kikötés érvénytelen lesz.²²⁸

Fontos megjegyezni, hogy a jogirodalom ezt a kérdést jellemzően nem tárgyalja, ezért nem állapítható meg egyértelműen, hogy az itt bemutatott értelmezés mennyiben tekinthető többségi álláspontnak.

5.4. Fogyasztóvédelem

A német jogban kérdésként merült fel, hogy vajon szerződésátruházás esetén megilleti-e a fogyasztóvédelmi rendelkezések által nyújtott védelem a szerződésbe belépő felet. A kérdés különösen élesen merül fel fogyasztói kölcsönszerződések esetén olyan összefüggésben, hogy a kölcsönszerződésbe az eredeti adós helyére belépő fogyasztó adóst megilleti-e a BGB 355. §-a alapján alkalmazandó elállási jog. A kommentárok lényegében egybehangzóan elismerik, hogy a hitelező és az új adós között létrejövő szerződésátruházás esetén az új szerződő fél az eredeti szerződő féllel azonos védelemre jogosult, ezért az új adóst is meg kell, hogy illesse elállási jog.²²⁹ Vitatott ugyanakkor, hogy az elállási jog gyakorlására nyitva álló határidő a kötelező vagy a rendelkező ügylet megkötésétől számítandó-e. A többségi álláspont a rendelkező ügylet létrejöttéhez fűzi a határidő kezdetét, mivel a jogutódlás tekintetében az elkötelező ügylet lényegében olyan, mint egy előszerződés.²³⁰

²²⁵ KLIMKE i. m. 191–192., 194.

²²⁶ KLIMKE i. m. 192–193.

²²⁷ KLIMKE i. m. 195.

²²⁸ BGB 305–307. §; KLIMKE i. m. 196–205.

²²⁹ Ld. pl. Jan SCHÜRNBRAND – Christoph Andreas WEBER: § 491. In: Harm Peter WESTERMANN (szerk.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. München, Beck, ⁸2019, Rn 50–52.

²³⁰ SCHÜRNBRAND–WEBER i. m. § 491 Rn. 52. A kisebbségi állásponthoz ld. pl. KLIMKE i. m. 211.

5.5. Érvénytelen szerződések átruházása

A szerződésátruházás – főszabályként – akkor sem változtat a felek pozícióján, ha a szerződés érvénytelen, hiszen az érvénytelen szerződés pusztán a szerződésátruházástól nem válik érvényessé.²³¹ Ez alól két lényeges kivétel létezik: a szerződésátruházással a felek orvosolhatják az érvénytelenségi okot és az érvénytelenségi ok meg is szűnhet a szerződésátruházással. Az érvénytelenség orvoslására akkor kerülhet sor a szerződésátruházással, ha az érvénytelenség nem a szerződés tartalmát érinti. Klimke ugyancsak ide sorolja a BGB 140. §-a szerinti azon esetet, amikor az érvénytelen szerződés más, érvényes szerződésnek megfelel.²³²

Azon érvénytelenségi okok, amelyek a fél egyoldalú jognyilatkozatával orvosolhatóak, a szerződésátruházás során is kezelhetőek. Klimke példája szerint, ha a szerződéskötés során a fél képviseleti joga hiányzott, majd – az érvénytelenségi ok ismeretében – a másik fél a szerződésátruházáshoz hozzájárul vagy a háromoldalú szerződés alanyává válik, e magatartásával a BGB 177. § (1) bekezdése szerinti hozzájárulását is egyúttal megadja, így a szerződés érvényessé válik.²³³

Annak sincs akadálya, hogy a szerződésátruházás az eredetileg érvénytelen szerződés BGB 141. § (1) bekezdése szerinti megerősítésének minősüljön. Ennek azonban feltétele, hogy a felek kifejezetten rögzítsék az érvénytelenséget, és erre figyelemmel kerüljön sor a megerősítésre.²³⁴

Nörr vizsgálja végül, hogy az érvénytelenséget kimondó norma célja alapján mód van-e arra, hogy a szerződésátruházás a fent kifejtettektől függetlenül orvosolja az érvénytelenséget. Ha a jogszabály nem tiltja a szerződésbe belépő és a szerződésben maradó fél között a szerződés létrejöttét, akkor indokolatlan lenne nem elismerni azt, hogy ugyanezen feltételekkel, ugyanezen felek között szerződésátruházásra ne kerülhetne sor.²³⁵ Különösen igaz ez, ha az érvénytelenség oka a szerződésből kilépő fél személyére vezethető vissza.²³⁶ Nörr példája szerint, ha a szerződés érvénytelenségét a fél korlátozott cselekvőképessége okozta, akkor a szerződésátruházással az átruházott szerződés érvényessé válik.²³⁷

Ha az érvénytelenségi ok az átruházás ellenére is fennmarad, akkor nincs olyan szerződő féli pozíció, amelybe a szerződésbe belépni kívánó fél beléphetne.²³⁸ Ilyen esetekben csupán az a kérdés rendezendő, hogy az esetleges vagyonmozgások kapcsán az érvénytelenség másodlagos jogkövetkezményeinek a levonására kik között kell, hogy sor kerüljön. Klimke álláspontja szerint ettől eltérően kezelendő a szerződés érvénytelensége az alábbi három esetben: megtámadhatóság esetén, orvosolható

²³¹ KLIMKE i. m. 316.

²³² KLIMKE i. m. 316.

²³³ KLIMKE i. m. 317.

²³⁴ KLIMKE i. m. 319.

²³⁵ KLIMKE i. m. 319.

²³⁶ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 205.

²³⁷ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 206.

²³⁸ KLIMKE i. m. 322.

érvénytelenségi ok esetén és azokban az esetekben, amelyekben az érvénytelenségi okra hivatkozást a BGB 242. §-a zárja ki.²³⁹ Ezekben az esetekben nincs jogi akadálya a szerződésátruházásnak.

Érvénytelen szerződés alapján történő szerződésátruházás esetén vagyonmozgásra a szerződésbe belépő és a szerződésben maradó fél között kerülhet sor, ezért az ő viszonyukban szükséges az érvénytelenség másodlagos jogkövetkezményeinek a rendezése. E körben elsődlegesen a BGB alaptalan gazdagodásra vonatkozó 812. § (1) bekezdése bír relevanciával. E mellett egyes szerzők még a fogyasztót megillető elállásra vonatkozó 346. § (1) bekezdésére hivatkoznak.²⁴⁰ Eltérő a helyzet a szerződésátruházáskor részben már teljesített szerződések esetében. A kérdés ebben az esetben az, hogy vajon a szerződésből kilépő és a szerződésben maradó fél közötti vagyonmozgást az eredeti szerződő felek vagy a szerződésben maradó fél és a jogutód között kell rendezni. Nörr álláspontja szerint az érvénytelenség nem változtat azon, hogy az elszámolásra a jogutód és a szerződésben maradó fél között kell, hogy sor kerüljön. E körben figyelemmel kell lenni arra is, hogy a szerződésből kilépő fél ténylegesen fel kívánta a számolni a szerződési pozícióját.²⁴¹ Mivel a kérdésre a BGB normaszövege alapján nem adható egyértelmű válasz, Klimke felveti, hogy a kérdést a szerződésátruházási szerződésben célszerű lehet rendezni, rögzítve, hogy az érvénytelenségi igények is átszállnak a jogutódra.²⁴² Ha pedig az átruházó szerződés az érvénytelen, akkor az átruházásig történt teljesítések kapcsán nem merül fel vizsgálendő kérdés, a szerződésátruházást követő vagyonmozgást pedig a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell rendezni.²⁴³

5.6. Az átruházás korlátozása

A BGB 137. § (1) bekezdése kizárja, hogy a felek elidegeníthető jogok forgalomképességét kizárják vagy korlátozzák. Ez a szabály a kötelmi hatályú korlátozásokat nem érinti, dologi hatállyal azonban a felek ilyen tilalmat nem köthetnek ki. A rendelkezés célja a forgalom biztonságának védelme.²⁴⁴

A harmadik személyek védelme szempontjából az engedményezést kizáró kikötések bírnak a legnagyobb relevanciával. A BGB előkészítése során a *Vorentwurf* különbséget kívánt tenni a követelések létrejöttékor és az ezt követően kikötött engedményezést kizáró kikötések között. Az előbbi a tervezet érvényesnek ismerte volna el, míg az utóbbit nem.²⁴⁵ Az első tervezet valamennyi engedményezést kizáró kikötés esetén úgy rendelkezett, hogy a követelések forgalomképessége harmadik személyekkel szemben

²³⁹ KLIME i. m. 322.

²⁴⁰ KLIMKE i. m. 324.; DÖRNER i. m. 353.; NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 209.

²⁴¹ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 216.

²⁴² KLIME i. m. 327.

²⁴³ KLIMKE i. m. 332.

²⁴⁴ STÜRNER i. m. § 137 Rn 2.; LIEDER i. m. 138–140.

²⁴⁵ LIEDER i. m. 182.

hatályosan nem zárható ki.²⁴⁶ A 2. bizottság azonban, hangsúlyozva az adós érdekét, hogy csak meghatározott jogosulttal szemben álljon kötelemben, elismerte az engedményezést kizáró kikötéseket.²⁴⁷

A BGB 399. § (2) bekezdése biztosítja, hogy az adós csak azzal a jogosulttal kerüljön jogviszonyba, akivel ezt maga kívánta. A német jogirodalom elismeri, hogy az adós számos okból kívánhatja jogosan elkerülni a jogosult személyének megváltozását. A jogirodalom jellemzően az alanyváltozással összefüggő technikai nehézségekre (pl. az engedményezéssel összefüggő teljesítési hibákra és a kötelezett tartozás nyilvánvalóságával kapcsolatos terheire) hivatkozik, valamint arra a felismerésre, hogy az adós számára nem mindegy, hogy kinek tartozik. Nyilvánvalóan nem mindegy a kötelezett számára, ha a megértő, az adós helyzetére figyelemmel lévő hitelező helyébe lépő, kizárólag a követelés mielőbbi megtérülésében érdekelt jogosult lép.²⁴⁸

Ha a jogosultak a magánautonómiájukból kifolyólag jogosultak meghatározni, hogy akarnak-e és ha igen, milyen tartalommal kötelemben lépni, akkor azt is meg kell, hogy határozassák, hogy e kötelemben jogosulti pozíciójában mennyiben, milyen feltételekkel kerülhet sor alanyváltozásra. A felek ily módon nem az egyébként forgalomképes követelés forgalomképességét korlátozzák, hanem *a priori* ilyen formában hozzák létre a követelést.²⁴⁹

Az engedményezést kizáró kikötések nem relatív hatálytalanságot eredményeznek.²⁵⁰ A BGB szóhasználata („*nicht zediert werden kann*”)²⁵¹ és a ZPO fordulata („*nicht übertragbar*”) is azt támasztja alá, hogy az ilyen kikötésbe ütköző engedményezés semmis.²⁵²

A BGB szabályozása tehát korlátlanul lehetővé teszi, hogy a felek (értelemszerűen: a domináns pozícióban lévő adós) forgalomképtelenné tegye a követeléseket. Ennek a következményeit hivatott enyhíteni a HGB 1994-ben bevezetett 354a. § (1) bekezdése. A rendelkezés kimondja, hogy

„Ha az adóssal kötött megállapodás egy pénzkövetelés engedményezését a BGB 399. §-a szerint kizárja, és a jogügylet, amelyből e követelés fakad mindkét fél részére kereskedelmi ügylet, vagy az adós közjogi jogi személy vagy közjogi külvagyyon (*öffentlich-rechtliches Sondervermögen*), az engedményezés érvényes. Az adós azonban joghatályosan teljesíthet a korábbi jogosultnak. Az ettől eltérő kikötés semmis.”

²⁴⁶ 295. § (2) bek.

²⁴⁷ *Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. 1. k. Berlin, Guttentag, 1897. 384.

²⁴⁸ Christian BERGER: *Rechtsgeschäftliche Verfügungsbeschränkungen*. Tübingen, Mohr, 1998. 228.; Eberhard WAGNER: *Vertragliche Abtretungsverbote im kaufmännischen Geschäftsverkehr*. Tübingen, Mohr, 1994. 41.

²⁴⁹ *Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. 3. k. Berlin, Guttentag, 1899. 257.

²⁵⁰ LIEDER i. m. 193.

²⁵¹ BGB 399. § (2) bek.

²⁵² BGB 135. § (1) bek.; BGB 136. §; BGB 883. § (2) bek.; BGB 888. § (1) bek.; lásd LIEDER i. m. 193.

A meglehetősen összetett rendelkezés egyaránt védi a hitelezőt azáltal, hogy biztosítja a gazdasági életben megjelenő követelések túlnyomó részének az átruházhatóságát, és az adóst azzal, hogy az adós az értesítést követően teljesíthet az engedményezésnek megfelelően az új hitelezőnek, de joghatályosan teljesíthet továbbra is az eredeti jogosultnak.²⁵³

A bírói gyakorlat a BGB rendelkezését alkalmazza analóg módon szerződésátruházás esetén is. Ha tehát a szerződésátruházás az átruházni kívánt szerződés engedményezést kizáró kikötésébe ütközik, akkor az átruházás semmis.²⁵⁴ Természetesen szerződésátruházás esetén a kérdés kevésbé élesen merül fel, mint követelések engedményezése esetén. Ennek oka, hogy míg a követelések átruházásában az adós nem vesz részt, addig a szerződésátruházás esetén – akár kétoldalú, akár háromoldalú szerződésben kerül is sor az átruházásra – elengedhetetlen a szerződésben maradó fél közreműködése. Ha a szerződésben maradó fél egyetért az alanyváltozással, akkor nincs akadálya annak, hogy módosítsák az eredeti szerződést. A körülményektől függően a szerződésben maradó fél szerződésátruházás során tett nyilatkozata az eredeti szerződés módosítása nélkül is minősülhet az engedményezést kizáró kikötésről való lemondásnak.²⁵⁵

6. A szerződésátruházás joghatásai

A szerződésátruházás hatásaként a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél jogutódjaként belép a szerződésbe. A jogutód a szerződést ugyanabban az állapotában „örökli”, amilyenben a szerződés a jogutódlás pillanatában volt. Ez a megállapítás ugyanakkor csak főszabályként helytálló, mivel egyes jogok és kötelezettségek tekintetében eltérő szabály érvényesül.

A szerződésátruházás következtében a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél helyébe lép. Ennek következtében a jogviszony egyes elemi módosulnak, így például a szerződésbe belépő fél székhelye lesz az új teljesítési hely.²⁵⁶ A szerződésben maradó fél a jogutódlás hatályosulásának pillanatától csak a szerződésbe belépő félnek történő teljesítéssel szabadul a kötelemből.²⁵⁷ Egyebekben azonban a jogviszonyt az alanyváltozás nem érinti, így például a szerződésben rögzített határidők változatlanok maradnak.²⁵⁸ Ugyancsak változatlanul érvényesíthetők az eredeti jogviszonyból származó beszámítások és kifogások.²⁵⁹

²⁵³ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 33.; Claus-Wilhelm CANARIS: *Handelsrecht*. München, Beck, ²⁴2006. 368.; Peter BÜLOW: *Recht der Kreditsicherheiten*. Heidelberg, C.F. Müller, ⁷2007. 1219. margószám; WAGNER i. m. 51.; GÁRDOS (2009) i. m. 156–161.

²⁵⁴ Ld. pl. KG Berlin r + s 2003. 515., Urteil vom 7. 6. 2002 - 6 U 112/0.

²⁵⁵ Torsten SCHREIER – Michael LEICHT: Übertragung von Verträgen bei Carve-Outs. *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht*, 2011. 121.

²⁵⁶ BGB 269–270. §.

²⁵⁷ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 210.

²⁵⁸ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 210.

²⁵⁹ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 211.; PIEPER i. m. 213.

6.1. Teljesítési hely

Vizsgálendő, hogy hogyan érinti a szerződésátruházás a teljesítési helyet, ha a teljesítési hely a szerződésből kilépő fél lakóhelye vagy székhelye volt.

A BGB 270. § (1) bekezdésének főszabálya szerint a fizetési hely a jogosult székhelye. A jogviszony létrejöttét követő székhelyváltás automatikusan kihat a teljesítési helyre, azonban az ezzel okozott többletköltséget és az ezzel összefüggő többletkárveszélyt a jogosult viseli.

A BGB 269. § (1) bekezdése szerint a szolgáltatás teljesítési helye eltérő megállapodás hiányában az adós székhelye. A BGB e körben nem tartalmaz szabályt a székhelyváltás következményeiről.

Dörner álláspontja szerint az engedményezéssel és a tartozásátvállalással azonos módon szerződésátruházás esetén sem eredményezi a teljesítési hely megváltozását.²⁶⁰ Klime álláspontja szerint Dörner engedményezéssel és tartozásátvállalással kapcsolatos analógiája hibás, hiszen ezek esetén a jogviszony továbbra is fennáll, így értelmezhető az eredeti helyen történő teljesítés. Szerződésátruházás esetén azonban a szerződésből kilépő fél az egész jogviszonyból kilép, így az ő székhelyén történő teljesítés hibás eredményre vezet. Álláspontja szerint ezért szerződésátruházás esetén a szerződésből kilépő fél helyett a szerződésbe belépő fél székhelye válik a BGB 269. §-a szempontjából releváns teljesítési helyé. Értelemszerűen, a változással okozott többletköltséget és kockázatot a szerződésbe belépő félnek kell állnia.²⁶¹

6.2. Beszámítás és kifogás

Ahogy arra fent utaltunk, az eredeti jogviszonnyal összefüggő követelések beszámíthatóak és az ezen jogviszonyból eredő kifogások felhozhatóak az alanyváltozás ellenére is.²⁶²

A szerződésátruházás nem akadályozza a szerződésből fakadó követelés elévülésére történő hivatkozást és a követeléssel szembeni beszámítást. Eltérő eredményre jutunk a szerződésből kilépő felet a szerződésben maradó féllel szemben megillető, nem a szerződésből fakadó kifogásokkal kapcsolatban. Egységes a jogirodalom azzal kapcsolatban, hogy a szerződésátruházást követően a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő félnek a jogviszonytól független kifogásait nem számíthatja be a szerződésben maradó féllel szemben.²⁶³

Ugyanezt az eredményt kapjuk, ha azt vizsgáljuk, hogy a szerződésátruházást követően a szerződésben maradó fél beszámíthatja-e a szerződésbe belépő féllel szemben a szerződésből kilépő féllel szemben fennálló ellenkövetelését. A szerzők többsége a BGB 406. §-ára hivatkozással ismeri el a beszámítás lehetőségét. E rendelkezés bizto-

²⁶⁰ DÖRNER i. m. 262.

²⁶¹ KLIMKE i. m. 248–249.

²⁶² NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 211.; KLIMKE i. m. 292.

²⁶³ KLIMKE i. m. 295.

sítja, hogy az engedményezővel szembeni ellenköveteléseket a kötelezett az engedménnyel szemben is beszámíthassa.²⁶⁴

6.3. Biztosítékok

A szerződésátruházás működése szempontjából kulcskérdés, hogy a szerződés biztosítékai fennmaradnak-e. A német jog differenciált választ ad erre a kérdésre. A felek eltérő megállapodásának hiányában a szerződésből kilépő fél követeléseit biztosító járulékos biztosítékok átszállnak a szerződésbe belépő félre.²⁶⁵ Ugyancsak fennmaradnak azok a biztosítékok, amelyek a szerződésben maradó fél követeléseit biztosították, feltéve, hogy a biztosítékot a szerződésből kilépő vagy a szerződésbe belépő fél nyújtotta.²⁶⁶ A szerződésben maradó felet biztosító járulékos biztosítékok a BGB 418. § (1) bekezdése alapján megszűnnek, kivéve, ha a biztosíték kötelezettje a biztosíték fennmaradásához hozzájárul.²⁶⁷

A nem járulékos biztosítékok kérdése általános szabállyal nem írható le.²⁶⁸ Klimke szerint a nem járulékos biztosítékok helyzete hasonlóan alakul, mint az engedményezés és a tartozásátvállalás esetén. Ahogy az engedményező javára alapított önálló biztosítékok nem szállnak át automatikusan az engedményesre, ezek a biztosítékok szerződésátruházás esetén sem illetik meg a szerződésbe belépő felet.²⁶⁹

A járulékos és a nem járulékos biztosítékok tekintetében tehát jelentősen eltérő szabályozás érvényesül. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a bírói gyakorlat ezt a különbséget csökkenti, amikor úgy foglal állást, hogy noha a nem járulékos biztosítékok jogutódlás esetén a törvény erejénél fogva nem szállnak át a jogutódra, a jogelődot kötelezettség terheli, hogy a főköveteléshez kapcsolódó nem járulékos biztosítékokat átruházza a jogutódra.²⁷⁰

6.4. Alakító jogok

Vizsgálандó továbbá, hogy szerződésátruházás esetén hogyan alakulnak az átruházott szerződéssel összefüggő alakító jogok. A szerződésátruházást követően gyakorolhatóvá váló alakító jogok értelemszerűen a szerződésbe belépő felet illetik.²⁷¹ Nem egyértelmű azonban azon alakító jogok gyakorolhatóságának kérdése, amelyek a szerződésátruházást megelőzően gyakorolhatóvá váltak, de amelyeket a szerződésből

²⁶⁴ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 212.; részben eltérő állásponton KLIMKE i. m. 297–300.

²⁶⁵ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 214.; KLIMKE i. m. 303–305.

²⁶⁶ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 214.

²⁶⁷ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 214.; KLIMKE i. m. 304.

²⁶⁸ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 214.

²⁶⁹ KLIMKE i. m. 306.

²⁷⁰ A bírói gyakorlathoz ld. pl. RGZ 89, 193, 195.; a jogirodalomhoz LARENZ i. m. § 34 I Fn. 5.; LIEDER i. m. 611.

²⁷¹ KLIMKE i. m. 272.

kilépő fél a szerződésátruházás időpontjáig nem gyakorolt (pl. választási jog, megtámadás).

E körben két kérdést kell megkülönböztetni: fennmarad-e az adott alakító jog és ha igen, akkor ki jogosult azt a szerződésátruházást követően gyakorolni.

Az engedményezés körében kidolgozott értelmezés analógiájára szerződésátruházás esetén is átszállnak a követeléshez kapcsolódó, nem önálló alakító jogok, mint például a választási jog, a szolgáltatás meghatározásának a joga és a határidőtűzés.²⁷² A szerződéshez, nem pedig a követeléshez fűződő alakító jogok esetén az engedményezési analógia ahhoz vezetne, hogy azok nem szállnak át. Ez az értelmezés azonban szerződésátruházás esetén nem lehet helyes, hiszen a felek célja, hogy a szerződési pozíció egésze szálljon át. Ezért a jogirodalom elismeri, hogy az egyébként átruházható alakító jogok a BGB 413. §-a alapján a szerződésbe belépő félre átruházhatóak.²⁷³ Milyen esetben nem átruházhatóak az alakító jogok?

Nem átruházhatóak a jogok, ha azok a szerződésből kilépő fél személyéhez kötöttek,²⁷⁴ azaz oly módon kötődnek a szerződésből kilépő félhez, hogy az alanyváltozást követően nem lennének teljesíthetőek.²⁷⁵ Az engedményezés körében kidolgozott értelmezés szerint, ha a szolgáltatás harmadik személynek történő teljesítése nem lehetséges anélkül, hogy a szolgáltatás tartalma megváltozna, akkor a követelés átruházása kizárt. A szerződések akkor töltik be a rendeltetésüket, ha a szolgáltatások tartalma a szerződés fennállása alatt változatlan marad, annak egyoldalú módosítására – főszabályként – egyik fél sem jogosult.²⁷⁶ Így például nem ismeri el a gyakorlat a kifejezetten személyhez kötött szolgáltatások (pl. műtétek²⁷⁷ vagy portrékészítés²⁷⁸) esetén a követelések átruházását. Ugyancsak nem engedményezhetőek az erősen járulékos biztosítékok és mellékjogok (pl. kezesség²⁷⁹ vagy zálogjog²⁸⁰). A jogviszony természetéből fakadóan nem ismeri el az engedményezhetőséget a BGB olyan szolgáltatások esetén, ahol nem mindegy az adósnak, hogy kinek kell teljesítenie.²⁸¹ Klimke példája szerint az ajándékozót megillető visszakövetelési jog²⁸² személyhez kötődő, így az ajándékozó pozícióját érintő szerződésátruházás esetén a visszakövetelési jog nem szállna át a szerződésbe belépő félre.²⁸³

²⁷² BGB 262. §, BGB 315. §, BGB 281. §; ld. KLIMKE i. m. 273.

²⁷³ KLIMKE i. m. 274.

²⁷⁴ BGB 399. §.

²⁷⁵ KLIMKE i. m. 274.; Anja Verena STEINBECK: *Die Übertragbarkeit von Gestaltungsrechten*. Berlin, Duncker & Humblot, 1994. 50.

²⁷⁶ LIEDER i. m. 204.

²⁷⁷ LIEDER i. m. 205.

²⁷⁸ DÖRNER i. m. 159.

²⁷⁹ Ld. pl. BGHZ 95, 88, 93.

²⁸⁰ BGB 1250. § (1) bek.

²⁸¹ Ld. pl. BGB 613. § (2) bek., 664. § (2) bek. és 719. §.

²⁸² BGB 530. § (1) bek.

²⁸³ KLIMKE i. m. 275.

Korábban a jogirodalom kizártnak tartotta a megtámadási jog átruházhatóságát. E kérdés megítélésben azonban változás állt be, egyes kommentárok és több cikk is a megtámadási jog átruházhatósága mellett foglal állást.²⁸⁴ Klimke veti fel azt az izgalmas kérdést, hogy a megtámadási jog átszállása minden esetben helyes eredményre vezet-e? Indokolt-e vajon, hogy a szerződésből kilépő felet megillető, tévedés miatti megtámadási jogot a szerződésbe belépő fél gyakorolhassa, ha az adott körülmény tekintetében a jogutód nem volt tévedésben vagy az adott körülmény a jogutód számára szerződés megkötése során nem bírt relevanciával? Releváns-e a kérdés megválaszolása során, hogy a szerződésátruházás időpontjában a szerződésbe belépő fél jogelődjenek a megtámadási jogáról tudott-e? Klimke álláspontja szerint a jogutód megtámadási jogát ilyen esetekben csak akkor kellene elismerni, ha a jogutód a szerződésátruházáskor a megtámadási joggal tisztában volt.²⁸⁵

Egységes a jogirodalom álláspontja azzal kapcsolatban, hogy a fogyasztói kölcsön-szerződésből kilépő fogyasztó helyére belépő vállalkozást nem illeti meg a fogyasztó számára biztosított elállási jog.²⁸⁶ Ugyancsak nem illeti meg az elállási jog a hálaló kereskedés során megkötött szerződésbe belépő felet.

A személyhez kötött alakító jogok átruházhatatlansága egy további jogértelmezési kérdést vet fel: szerződésátruházás esetén ezek a jogok automatikusan megszűnnek vagy továbbra is fennmaradnak a szerződésből kilépő és a szerződésben maradó fél viszonyában. Figyelemmel arra, hogy a szerződésátruházás célja, hogy az átruházó a kötelemből teljes mértékben kilépjen, ézszerűtlen lenne, ha – ezt a célt el nem ismerve – arra kényszerítenénk az átruházót, hogy bizonyos jogokat továbbra is ő gyakoroljon. A személyhez kötött alakító jogok ezért megszűnnek az átruházással.²⁸⁷

Nörr foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy részbeni átruházás esetén hogyan alakulnak az alakító jogok. Ki jogosult például az elállási jogát gyakorolni egy olyan adásvételi szerződés esetén, ahol a vevő több dolgot vett, ezek tekintetében az elállási jog csak egységesen gyakorolható, majd az adásvételi szerződés megkötését követően a vevő egyes dolgok tekintetében átruházza a szerződést. Nörr erre az esetre az alakító jogok megosztását javasolja.²⁸⁸

Mivel a szerződésátruházás esetén a jogutód a jogelőd helyébe lép, a már megindult igényérvényesítési határidők nem indulnak újra. A jogutód annyi időn belül érvényesítheti a szerződésben maradó féllel szemben az igényét, amennyi idő az adott határidőből a szerződésátruházás pillanatában a szerződésből kilépő felet megilletett. Minden eltérő értelmezés a jogelődnél kedvezőbb helyzetben hozná a jogutódot.²⁸⁹

²⁸⁴ ROTH–KIENINGER i. m. § 413 Rn 12.; STEINBECK i. m. 54.

²⁸⁵ KLIMKE i. m. 278.

²⁸⁶ KLIMKE i. m. 279.

²⁸⁷ KLIMKE i. m. 285.

²⁸⁸ NÖRR–SCHEYHING–PÖGGELER i. m. 208.

²⁸⁹ KLIMKE i. m. 290.

6.5. Az átruházott szerződésből fakadó további jogok

A másodlagos igényeken belül a jogirodalom különválasztja az átruházáskor már felmerült és az átruházást követően felmerülő igényeket.²⁹⁰

Az átruházáskor már felmerült igények (pl. hibás teljesítéssel összefüggő kártérítési igény) elválhatnak a szerződési pozíciótól. Ahogy engedményezés esetén az ilyen igények a felek eltérő megállapodásának hiányában nem szállnak át az engedményesre,²⁹¹ szerződésátruházás esetén is ezen igényeket külön át kell ruházni.²⁹² Klimke – további jogirodalommal és joggyakorlattal alá nem támasztott – elemzése szerint a következő vélelmek érvényesülnek e körben. A szerződésből kilépő felek a szerződésbe belépő féllel szemben megillető, a szerződésben körülírt szolgáltatás tartalmát érintő igények átszállnak az engedményesre, míg a késedelmes teljesítéssel összefüggő, a szerződésátruházásig felmerült károk nem.²⁹³ A szerződésben maradó félnek a szerződésből kilépő féllel szembeni igényei átszállnak a szerződésbe belépő félre.²⁹⁴

A szerződésátruházást követően felmerülő igények értelemszerűen már a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő felet jogosítják és kötelezik, az ő jogviszonyukban váltanak ki joghatást.²⁹⁵ Klimke álláspontja szerint e körben a szerződésben maradó fél pozíciója akár terheesebbé is válhat. Ha ugyanis a szerződésből kilépő fél nem fogyasztó, míg a szerződésbe belépő fél fogyasztó, a szerződésátruházást követően a fogyasztókra vonatkozó rendelkezések is irányadóak lesznek.²⁹⁶ Ugyanez fordítva is igaz: ha a szerződésből kilépő fél fogyasztó, míg a szerződésbe belépő fél nem, akkor az adott norma értelmezésével határozható meg, hogy nem fogyasztó esetén a rendelkezés alkalmazandó-e.²⁹⁷

7. Összegzés

A bevezetésben azt a kérdést vetettük fel, hogy a német jog tud-e támpontul szolgálni a magyar jog számára a szerződésátruházás szabályozásának újragondolásához. A fenti vizsgálat alapján a kérdésre inkább nemleges választ adhatunk.

A német jogirodalom és joggyakorlat segíthet beazonosítani azokat a részkérdéseket, amelyekre szükséges a hazai szabálynak is választ adni ahhoz, hogy a szerződésátruházásban résztvevő felek a szerződéskötéskor előre láthassák, hogy e kérdésekben hogyan alakul a jogi pozíciójuk. Ilyen kérdés például a szerződésátruházás joghatásainak a kérdése, de ugyancsak relevánsnak tűnnek a szerződésátruházási szerződéssel kapcsolatban vizsgált egyes kérdések. Azon túl, hogy a német jog a kérdések

²⁹⁰ Ld. pl. KLIMKE i. m. 250–270.

²⁹¹ STÜRNER i. m. § 401 Rn. 3.

²⁹² KLIMKE i. m. 250.

²⁹³ KLIMKE i. m. 251.

²⁹⁴ KLIMKE i. m. 252.

²⁹⁵ Az egységes állásponthoz ld. pl. DÖRNER i. m. 238.

²⁹⁶ KLIMKE i. m. 262.

²⁹⁷ KLIMKE i. m. 264.

azonosításában segíthet, azt láthatjuk, hogy e kérdésekre adott válaszok is esetenként alkalmazhatóak lehetnek a hazai szabályozási környezetben is.

A német megoldás dogmatikai kiindulópontja, amely szerint a szerződési pozíció rendelkező ügylet tárgyát képezheti, nem illeszkedik a hazai jogi környezetbe. A német jogirodalom alapján úgy tűnik, hogy a szerződésátruházás rendelkező ügyletként történő értelmezése szükséges lehet a német rendelkező ügyleti felfogás koherenciájának megőrzéséhez, de az a gyakorlatban és az elméletben egyaránt számos, nehezen megválaszolható kérdéshez vezet: kik között jön létre a szerződés, ki és pontosan mivel rendelkezik stb.

A rendelkező ügylet tárgya a magyar jogi gondolkodásban pozitív vagyonelem. Követelések esetén ezért – a dolgok mintájára – értelmezhető a rendelkezés. Nem látszik ugyanakkor, hogy a rendelkezés fogalmának kiterjesztése tartozásokra, valamint követeléseket, jogokat és tartozásokat egyaránt tartalmazó szerződési pozíciókra milyen előnyökkel járna.

